

ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİ'NDE HUKUK MESLEKLERİNE GİRİŞ ŞART VE USULLERİ

*Requirements and Procedures for Entry to the Legal Professions in the
Federal Republic of Germany*

Tahir MURATOĞLU*

TAAD

Yıl: 12, Sayı: 48
Ekim 2021, (21-64)

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi : 30.03.2021
Kabul Tarihi : 14.09.2021
Makale Türü: *Araştırma*

Article Info

Received Date: 30.03.2021
Accepted Date: 14.09.2021
Article Type : *Research*

ÖZET

Almanya Federal Cumhuriyeti federal bir devlet sistemine sahiptir. Bu ülkede hukuk mesleklerine giriş şart ve usulleri konusunda hem federal hem de federe hukuki düzenlemeler mevcuttur. Konu ile ilgili federal düzenleme Alman Hakimler Kanunu olup, federe devletlerce çıkarılan konu hakkındaki düzenlemelerin bu Kanuna uygun olmaları zorunludur. Alman hukukuna göre hukuk mesleklerinde çalışabilmek için hakimlik yapma yeterliliğine sahip olmak şarttır. Bu nedenle Alman Hakimler Kanunu'nun hakimlik mesleğine giriş şart ve usullerine ilişkin hükümleri diğer hukuk meslekleri için de geçerlidir. Bu şekilde tüm hukukçular için ortak ve tek tip bir mesleğe giriş süreci öngörülmüştür. Alman Hakimler Kanunu'na göre hakimlik mesleğine girebilmek için kural olarak dört buçuk yıl süren bir hukuk eğitiminden sonra yapılan birinci sınavı geçmek gerekir. Birinci sınav federe devletlerce yapılan zorunlu alan sınavı ile üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavından oluşur. Birinci sınavın başarılmasından sonra da iki yıllık bir hazırlık hizmetinin tamamlanması ve ardından ikinci devlet sınavının başarılması gerekir. Alman Hakimler Kanunu'nda yer almayan ayrıntılar ile bu Kanunun federe devletlerce düzenlenebileceğini veya düzenlenmesi gerektiğini öngördüğü konular federe devletlerce düzenlenmiştir. Alman hukuk mesleklerine giriş sürecinin olumlu ve olumsuz yönlerinden söz edilebilir. Ancak sistemin nitelikli hukukçu yetiştirilmesine katkı sunduğu açıktır.

Anahtar Kelimeler: Alman hukuku, Alman Hakimler Kanunu, hukuk öğrenimi, hukukçu eğitimi, hukuk mesleklerine giriş süreci, hukuk sınavları, hazırlık hizmeti.

ABSTRACT

The Federal Republic of Germany has a federal state system. In this country, there are both federal and federated state (Land) regulations on the conditions and procedures for entry to the legal professions. The federal regulation on the subject is the German Judiciary Act. The regulations on the subject issued by the federated states must comply with the German Judiciary Act. In German law, the qualification for performing the judge profession is a prerequisite for practicing legal professions.

Bu makale Etik Kurul İznine tabi değildir.

* Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, tahirmuratoglu@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0002-5958-5598>.

Therefore, the provisions of the German Judiciary Act regarding to conditions and procedures for entering the profession of judge are also valid for the other legal professions. In this way, a common and uniform profession entry system is provided for all jurists. According to the German Judiciary Act, entry to the profession of judge requires that to pass first examination after studying law, which generally takes four and a half years. The first exam consists of a compulsory field examination held by federated states and an elective field examination held by the universities. After succeeding the first examination, a two-year preparatory service and then the second state examination must be completed and succeeded. The details that are not included in the German Judiciary Act and the issues that can or must be regulated by federated states according to the German Judiciary Act were regulated by the federated states. The positive and negative aspects of the entrance process to the German legal professions can be mentioned. However, it is clear, that this system contributes to the training of qualified jurists.

Keywords: German law, German Judiciary Act, study of law, training of jurists, entry procedure for legal professions, law exams, preparatory service.

GİRİŞ

Federal bir yapıya sahip olan Almanya Federal Cumhuriyeti'nde yasama, yürütme ve yargı yetkileri federal devlet ile federe devletler arasında paylaşılmıştır. Almanya'da hukuk mesleklerine giriş şart ve usulleri esas itibarıyla federal kanun koyucu tarafından düzenlenmiştir. Gerçi federal kanun koyucunun bu yetkiyi Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası'nın (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*) hangi hükmünden aldığı hususu tartışmalıdır. Ancak kanaatime göre bu konudaki en isabetli görüş bu yetkinin Federal Anayasa'nın 74. maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendinde yer alan "yargı teşkilatı" (*Gerichtsverfassung*) ifadesinden kaynaklandığı görüşüdür.¹ Anılan bentte yer alan hüküm uyarınca medeni hukuk, ceza hukuku, yargı teşkilatı, yargılama usulleri (tutukluluğun icrası hukuku hariç), avukatlık, noterlik ve hukuk danışmanlığı konuları federal devlet ile federe devletlerin yasama yetkilerinin yarıştığı konular (*konkurrierende Gesetzgebung*) arasında yer alır. Yani bu konular hem federal devlet hem de federe devletler tarafından düzenlenebilir.

Federal ve federe devletlerin yasama yetkilerinin yarıştığı haller kendi içinde üçe ayrılmaktadır. Bunların bir kısmında federal devlet yasama yetkisini doğrudan doğruya kullanabilirken, diğer bir kısmında federal devletin yasama yetkisini kullanabilmesi için birtakım şartların mevcut olması gerekir. Federal devletin yasama yetkisini kullanması anılan iki durumda da federe devletlerin yasama yetkilerinin son bulması sonucunu doğurmaktadır. Yasama yetkilerinin

¹ Bu yöndeki görüş için bkz. BVerfG, Beschluß vom 10.10.1972 – 2 BvL 51/69, BVerfGE 34, S. 58; Schmidt-Räntsch / Schmidt-Räntsch, Deutsches Richtergesetz, Vorbemerkung vor §§ 5 ff., Rn. 7 ff. Farklı yöndeki görüşler için bkz. Staats, Deutsches Richtergesetz, Vorbemerkung zu §§ 5 - 7, Rn. 4; Fastenrath, Grenzen der Gesetzgebungszuständigkeit des Bundes für die Juristenausbildung, S. 424 ff. Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası'nın anılan hükmünde geçen "yargı teşkilatı" hakkında bkz. Degenhart, in: Sachs (Hrsg.), Grundgesetz, Art. 74, Rn. 22 ff.

yarıştığı hallerin üçüncüsü ise federal devletin yasama yetkisini kullanmasından sonra dahi federe devletlerin yasama yetkisine sahip oldukları hallerdir.² Almanya Federal Anayasası'nın 74. maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendi federal devletin yasama yetkisini doğrudan doğruya kullanabildiği konular arasında yer alır (Art. 72 GG)³. Dolayısıyla federal devletin bu konularda bir düzenleme yapması durumunda artık federe devletlerin yasama yetkisi ortadan kalkar. Başka bir deyişle, federe devletlerin bu konulara ilişkin yasama yetkisi ancak federal devletin bu yetkiyi kullanmadığı hallerde söz konusu olabilir.

Federal kanun koyucu Alman Hakimler Kanunu'nun (*Deutsches Richtergesetz*) 5 ila 7. maddelerinde hakimlik mesleğine kabul için gerekli şartları, yani kimlerin hakimlik yapabileceğini düzenleyerek bu konuda genel bir çerçeve çizmiştir. Federal devletin yasama yetkisini kullanmadığı, yani bu Kanunda düzenlenmeyen veya ayrıntıları belirtilmeyen konular ise federe devletler tarafından düzenlenmektedir. Alman hukukundaki federal kanuni düzenlemeler avukat,⁴ noter⁵ ve ayrıca savcı⁶ olarak çalışabilmek için de hakim olarak çalışma yeterliliğine sahip olunması gerektiğini hüküm altına almışlardır. Bu nedenle diğer hukuk mesleklerinde çalışabilmek için de hakim olarak çalışma yeterliliğini elde etmiş olmak gerekir.

Aşağıda sırasıyla Alman Hakimler Kanunu'nun hakimlik mesleğine giriş şart ve usullerine ilişkin hükümlerine (I), konuya ilişkin ayrıntılara yer veren federe düzenlemelerden bazılarına (II), hukuk öğrenimine ve sınavlara ilişkin bazı istatistik bilgilere (III) ve Alman hukuk mesleklerine giriş sistemi hakkında bazı değerlendirmelere (IV) yer verilecektir.

² Pieroth, in: Jarass / Pieroth, Grundgesetz, Art. 74, Rn. 1 ff.; Degenhart, Staatsrecht I, S. 76 ff.; Ipsen, Staatsrecht I, S. 156 ff.; Maurer, Staatsrecht I, S. 522 ff.; Muratoğlu, Almanya Federal Cumhuriyeti'nde Devlet Yapılanması, s. 309 vd.

³ Mevzuat atıflarında ve Almanca kaynaklara yapılan diğer atıflarda kural olarak Alman literatüründe kullanılan usul tercih edilmiştir. Atıflarda ve çalışmanın diğer kısımlarında kullanılan kısaltmaların anlamlarına çalışmanın sonunda yer verilmiştir.

⁴ Alman Federal Avukatlık Kanunu'nun (*Bundesrechtsanwaltsordnung*) 4. maddesine göre avukatlık mesleğine kabul edilebilmek için hakim olarak çalışma yeterliliğine sahip olmak gerekir. Ancak aynı madde hükmü Avrupalı Avukatların Almanya'daki Faaliyetlerine İlişkin Kanun'un (*Gesetz über die Tätigkeit europäischer Rechtsanwälte in Deutschland*) ilgili hükümleri kapsamında kalan kişilerin de Almanya'da avukatlık yapabileceklerini öngörmektedir. Avrupalı Avukatların Almanya'daki Faaliyetlerine İlişkin Kanun Avrupa Birliği'ne üye ülkeleri, Avrupa Ekonomik Alanı Sözleşmesi'ne (*Abkommen über den Europäischen Wirtschaftsraum*) taraf devletleri ve İsviçre'yi kapsamaktadır.

⁵ Alman Federal Noterlik Kanunu'nun (*Bundesnotarordnung*) 5. maddesi uyarınca yalnızca Alman Hakimler Kanunu hükümleri uyarınca hakimlik için gerekli koşulları taşıyan kişiler noter olarak görevlendirilebilir.

⁶ Alman Hakimler Kanunu'nun 122. maddesinin birinci fıkrası uyarınca yalnızca hakim olarak çalışabilmek için gerekli koşulları taşıyan kişiler savcı olarak atanabilir.

I. FEDERAL ÇERÇEVE

Alman Hakimler Kanunu'nun 5. maddesine göre hakim olarak çalışabilmek için bir üniversitede hukuk öğrenimini tamamlayarak birinci sınavı (*erste Prüfung*) başarmak ve bunu takiben de bir hazırlık hizmetini (*Vorbereitungsdienst*) tamamlayarak ikinci devlet sınavını (*zweite juristische Staatsprüfung*) geçmek gerekir. Öğrenim, hazırlık hizmeti ve sınavlara ilişkin ayrıntılar Kanunun takip eden hükümlerinde düzenlenmiş olup, bu hükümlere aşağıda yer verilecektir.

A. Hukuk Öğrenimi

Almanya Federal Cumhuriyeti'nde hukuk öğreniminin⁷ süresi dört buçuk⁸ yıldır. Birinci sınava kabul edilebilmek için gerekli olan şartların sağlandığının kanıtlanması halinde öğrenimin daha kısa bir sürede tamamlanması da mümkündür. Hukuk öğreniminin en az iki yıllık kısmına Kanunun uygulama alanı bulduğu yerlerdeki, yani Almanya Federal Cumhuriyeti'ndeki bir üniversitede devam edilmiş olması gerekir (§ 5a Abs. 1 DRiG).

Hukuk öğreniminin konusunu zorunlu (*Pflichtfächer*) ve seçmeli alanlar (*Schwerpunktbereiche mit Wahlmöglichkeiten*) oluşturur. Hukuk öğrenimi kapsamında ayrıca hukuk alanında yabancı dildeki bir etkinliğe veya hukuk öğrenimine göre düzenlenmiş bir yabancı dil kursuna başarılı bir şekilde katılmış olmak da gerekir. Bununla birlikte federe hukuki düzenlemeler yabancı dil yeteneğinin başka şekillerde elde edilebileceğini de öngörebilirler. Zorunlu alanlar medeni hukuk⁹, ceza hukuku, kamu hukuku¹⁰ ve usul hukukunun temel konularından, ayrıca Avrupa hukuku ve hukuk metodolojisi ile felsefi, tarihi ve sosyal temellerden oluşur. Seçmeli alanlar hukuk öğrenimini tamamlayıcı, bağlantılı oldukları zorunlu alanların ayrıntılarına inen ve hukukun disiplinlerarası ve uluslararası boyutlarını ele alan alanlardır (§ 5a Abs. 2 DRiG).

⁷ Almanya Federal Cumhuriyeti'nde hukuk öğrenimi hakkında bkz. Ansay, Amerika Birleşik Devletlerinde ve Federal Almanya'da Hukuk Öğretimi, s. 25 vd.

⁸ Daha önce Kanunda geçen “dört” ifadesi 22.11.2019 tarihli Alman Hakimler Kanunu'nun Değişikliğine İlişkin Beşinci Kanun (*Fünftes Gesetz zur Änderung des Deutschen Richtergesetzes*) ile “dört buçuk” olarak değiştirilmiş, bu değişiklik 29.11.2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanun metni için bkz. Bundesgesetzblatt (Federal Resmi Gazete), 2019, Teil (Kısım) I, Nr. 42, S. 1755, <https://www.bgbl.de/>.

⁹ Alman Medeni Kanunu'nun (*Bürgerliches Gesetzbuch*) sistematığına paralel olarak Alman hukukunda medeni hukukun kapsamına borçlar hukuku, eşya hukuku, aile hukuku ve miras hukuku dahildir. Ayrıca Alman hukukunda medeni hukuk (*Bürgerliches Recht*) kavramı ticaret hukuku, iş hukuku ve medeni usul hukuku gibi disiplinleri kapsayacak şekilde, özel hukuk anlamında da kullanılabilir. Örnek olarak bkz. §§ 10, 11 JAG NRW.

¹⁰ Alman hukukunda ceza hukukunun da kamu hukukunun kapsamında kaldığı kabul edilmektedir. Bkz. Alpmann-Pieper / Alpmann / Krüger / Wüstenbecker, Alpmann Brockhaus Studienlexikon Recht: öffentliches Recht, S. 865. Bununla birlikte burada olduğu gibi kimi zaman ceza hukuku kamu hukukundan bağımsız olarak da zikredilebilmekte, bu şekilde “kamu hukuku” ifadesi ile daha dar bir alan da kastedilebilmektedir.

Hukuk öğrenimi içerik itibarıyla yargısal ve idari uygulama ile hukuki danışmanlık uygulamasını, ayrıca müzakere yönetimi, görüşme yürütme becerisi, hitabet, uzlaştırma, arabuluculuk, ifade ve sorgu ile iletişim becerileri gibi uygulama için gerekli olan nitelikleri dikkate alır. Öğrenime ara verilen tatil dönemlerinde toplamda en az üç ay süren uygulamalı öğrenim (*praktische Studienzeit*), yani staj yapılır. Federe hukuki düzenlemeler uygulamalı öğrenimin yalnızca bir makam veya merci nezdinde ve kesintisiz bir şekilde yapılmasını öngörebilirler (§ 5a Abs. 3 DRiG).

Üst dereceli adli hizmetler (*gehobener Justizdienst*) veya teknik olmayan üst dereceli idari hizmetler (*gehobener nichttechnischer Verwaltungsdienst*)¹¹ için başarılı bir şekilde tamamlamış olan bir eğitim programı talep üzerine on sekiz aya kadar eğitim¹² süresinden düşülebilir (§ 5c DRiG).¹³

B. Birinci Sınav

Alman Hakimler Kanunu'nda sınavlarla ilgili olarak bazı genel kurallara yer verilmiştir. Bunlar hem birinci sınav hem de ikinci devlet sınavı için geçerlidir. Burada öncelikle bu genel kurallara, ardından da Kanunun birinci sınava ilişkin özel düzenlemelerine değinilecektir.

Devlet sınavları ile üniversitelerce yapılan sınavlar içerik itibarıyla hukuk öğrenimini dikkate alırlar. Yani sınavlar hukuk öğrenimi yoluyla öğrencilere kazandırılmak istenen nitelikleri ölçecek şekilde hazırlanır. Hukuk alanında yabancı dildeki bir etkinlikten veya hukuk öğrenimine göre düzenlenmiş bir yabancı dil kursundan ayrı olarak bu sınavlar aynı zamanda yabancı dil yeteneğini de ölçebilir. Sınavlarda ölçülecek bilgi ve yetenekler ile sınavların değerlendirilmesi konularında farklılık oluşmaması sağlanır. Federal Adalet ve Tüketicinin Korunması Bakanı (*Bundesminister der Justiz und für Verbraucherschutz*) kararname (*Rechtsverordnung*)¹⁴ yoluyla ve Federal

¹¹ Alman Federal Memurlar Kanunu'nun (*Bundesbeamten-gesetz*) 17. maddesine göre memurların kariyerleri dört aşamadan oluşmaktadır. Bunlar aşağıdan yukarıya doğru sırasıyla basit hizmet (*einfacher Dienst*), orta dereceli hizmet (*mittlerer Dienst*), üst dereceli hizmet (*gehobener Dienst*) ve yüksek hizmet (*höherer Dienst*) sınıflarıdır.

¹² Burada sözü geçen "eğitim" ifadesi hem hukuk öğrenimini hem de bu öğrenimden sonraki hazırlık hizmetini kapsamaktadır. Bu durum Almanya Federal Cumhuriyeti'nin federe devletlerine ait düzenlemelerden de anlaşılmaktadır. Örnek olarak bkz. § 63 JAG NRW; §§ 22, 48 JAPO Bayern.

¹³ Bu hükümlerle kastedilen husus, bazı adli veya idari hizmetler için alınan eğitimin sınırlı bir şekilde de olsa hukuk öğrenimi ve hazırlık hizmeti yerine saydırılması, bu şekilde ilgili kişilerin hukuk öğrenimi ve hazırlık hizmeti sürelerinin az da olsa kısaltılmasıdır

¹⁴ Burada sözü edilen kararname "Birinci ve İkinci Devlet Sınavı İçin Not ve Puan Cetveli Hakkında Kararname"dir (*Verordnung über eine Noten- und Punkteskala für die erste und zweite juristische Prüfung*). Bu düzenlemenin "Not Dereceleri ve Puanlar" (*Notenstufen und Punktzahlen*) başlıklı 1. maddesine göre birinci ve ikinci devlet sınavlarındaki her bir çalışma aşağıdaki not ve puanlarla değerlendirilir:

- Çok iyi (*sehr gut*): son derece ileri düzeyde bir başarı: 16-18 puan,

Konseyin (*Bundesrat*) onayıyla tüm sınavların tekli notları (*Einzelnote*) ile nihai notlarına (*Gesamtnote*)¹⁵ ilişkin bir not ve puan cetveli oluşturma yetkisine sahiptir (§ 5d Abs. 1 DRiG).

Devlet sınavlarında adayların verdikleri genel izlenim onların performanslarını daha iyi ortaya koyabilecekse ve sınavın başarılıp başarılmaması üzerinde de herhangi bir etkisi olmayacaksa, sınavı yapan makam (*Prüfungsorgan*) sayısal olarak belirlenen nihai nottan farklı bir not belirleyebilir. Farklı bir not belirlenmesi durumunda her iki not arasındaki fark bir not derecesinin sahip olduğu ortalama puan sayısının üçte birini geçemez.¹⁶ Sözlü sınavlardaki başarının nihai nota katkısı yüzde kırkı geçemez (§ 5d Abs. 4 DRiG).

Federe devletler notların yükseltilmesi amacıyla devlet sınavlarına bir kez daha girilmesine imkan tanıyabilirler (§ 5d Abs. 5 DRiG).

- İyi (*gut*): istenen seviyenin oldukça üzerinde kalan bir başarı: 13-15 puan,
 - Orta üstü (*vollbefriedigend*): istenen seviyenin üzerinde kalan bir başarı: 10-12 puan,
 - Orta (*befriedigend*): istenen ortalama seviyeye her açıdan uygun bir başarı: 7-9 puan,
 - Yeterli (*ausreichend*): zayıf olmasına karşın istenen ortalama seviyeye uygun bir başarı: 4-6 puan,
 - Zayıf (*mangelhaft*): oldukça zayıf ve bir bütün olarak işe yaramayan başarı: 1-3 puan,
 - Yetersiz (*ungenügend*): hiçbir şekilde işe yaramayan başarı: 0 puan.
- Kararnamenin “Nihai Notun Oluşturulması” (*Bildung von Gesamtnoten*) başlıklı 2. maddesi uyarınca her bir çalışmaya karşılık olarak yapılan değerlendirmelerin nihai bir değerlendirmeye dönüştürülmesi sonucu elde edilen puanların karşılıkları aşağıdaki gibidir:
- 14,00-18,00: Çok iyi,
 - 11,50-13,99: İyi,
 - 9,00-11,49: Orta üstü,
 - 6,50-8,99: Orta,
 - 4,00-6,49: Yeterli,
 - 1,50-3,99: Zayıf,
 - 0-1,49: Yetersiz.

¹⁵ Hukuk mesleklerine giriş sürecindeki sınavların her biri farklı kısım, aşama veya oturumlardan oluşmaktadır. İşte bir sınavın farklı kısım, aşama veya oturumlarında alınan notlardan her birine tekli not; bu farklı kısım, aşama veya oturumlardan alınan notların mevzuatta öngörülen usul yoluyla birleştirilerek bulunan sınav notuna da nihai not denmektedir. Aşağıda, “Federe Hukuki Düzenlemeler” başlığı altında sınavların farklı kısım, aşama ve oturumlarına, ayrıca nihai not tespit usullerine değinilmiştir.

¹⁶ Not dereceleri için bkz. dipnot 14. Burada da görüleceği üzere not dereceleri çok iyi, iyi, orta üstü, orta, yeterli, zayıf ve yetersiz şeklinde yapılan sınıflandırmadır. Alman sisteminde 7 not derecesi ve 19 puan (0-18) mevcuttur. Dolayısıyla her bir not derecesi ortalama olarak 2,71 puandan oluşmaktadır ($19 / 7 = 2,71$). “Yetersiz” not derecesi ile “0” puanı hesaba dahil edilmezse her bir not derecesinin sahip olduğu ortalama puan sayısının 3 olacaktır. Uygulamada da her bir not derecesinin sahip olduğu ortalama puan sayısının 3 olduğu kabul edilmekte ve farklı bir not belirlenmesi durumunda bu farklılığın 1 puanı geçemeyeceği kabul edilmektedir. Konu hakkında bkz. § 18 Abs. 4 JAG NRW; Staats, Deutsches Richtergesetz, § 5d, Rn. 13.

Konuya bir örnek vermek gerekirse, devlet sınavlarının birinden 3 ya da 3,50 puan alan bir adayın puanı 4’e yükseltilemeyecek, ancak 4 puan alan bir adayın puanı, bunun için gerekli olan diğer şartlar da mevcutsa en çok 5’e çıkarılabilecektir.

Alman Hakimler Kanunu her iki devlet sınavı için de geçerli olan bu düzenlemelerin dışında yalnızca birinci sınav için geçerli olan bazı düzenlemelere de yer vermiştir. Buna göre birinci sınav üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavı (*universitäre Schwerpunktbereichsprüfung*) ile federe devletlerce¹⁷ yapılan zorunlu alan sınavından (*staatliche Pflichtfachprüfung*) oluşur (§ 5 Abs. 1 DRiG). Üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavı ile federe devletlerce yapılan zorunlu alan sınavı hukuk öğrenimi beş¹⁸ yılda bitirilebilecek şekilde ayarlanmalıdır. Üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavı kapsamında en az bir yazılı çalışma (*schriftliche Leistung*) yapılması gerekir.¹⁹ Federe devletlerce yapılan zorunlu alan sınavları yazılı ve sözlü çalışmalardan (*schriftliche und mündliche Leistungen*) oluşur. Federe hukuki düzenlemeler birinci sınav için gerekli olan çalışmaların hukuk öğreniminin iki buçuk yıldan sonraki kısmı sırasında yapılmasını öngörebilirler. Birinci sınavla ilişkin sonuç belgesinde üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavı ile federe devletlerce yapılan zorunlu alan sınavının sonuçları belirtilir. Bu belgede ayrıca federe devletlerce yapılan zorunlu alan sınavının sonucunun yüzde yetmiş ile üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavının sonucunun yüzde otuzundan oluşan bir nihai nota da yer verilir. Birinci sınavın sonucuna ilişkin belge zorunlu alan sınavının yapıldığı federe devlette verilir (§ 5d Abs. 2 DRiG).

Federe devletlerce yapılan zorunlu alan sınavı bir kez tekrar edilebilir. Adayların zorunlu alan sınavına erken başvurdukları ve öngörülen çalışmaların tümünü tamamladıkları hallerde, başarısız bir zorunlu alan sınavı yapılmamış sayılır. Konu hakkındaki ayrıntılar, özellikle başvuru süresinin sona ermesi, yabancı bir ülkedeki öğrenim süresinin, hastalığın ve iznin öğrenim süresine etkisi, ayrıca sınav sürecinin yarıda kesilmesinin sonuçları federe hukuk kurallarıyla düzenlenir (§ 5d Abs. 5 DRiG).

C. Hazırlık Hizmeti

Hazırlık hizmetinin²⁰ süresi iki yıldır (§ 5b Abs. 1 DRiG). Hazırlık hizmeti sırasında zorunlu ve seçmeli olmak üzere iki tür serviste eğitim alınır.

¹⁷ Alman Hakimler Kanunu'nun burada zikredilen hükmünde geçen "devletlerce" ifadesi ile federe devletler kastedilmektedir. Bu durum Kanunun diğer bazı hükümleri ile federe kanuni düzenlemelerden de anlaşılmaktadır. Örnek olarak bkz. § 6 DRiG; §§ 3 ff. JAG NRW; §§ 19 ff. JAPO Bayern.

¹⁸ Daha önce Kanunda geçen "dört buçuk" ifadesi 22.11.2019 tarihli Alman Hakimler Kanunu'nun Değişikliğine İlişkin Beşinci Kanun ile "beş" olarak değiştirilmiştir. Bkz. dipnot 8.

¹⁹ Yazılı çalışma ödev şeklinde olabileceği gibi yazılı sınav şeklinde de olabilir. Konu ile ilgili bazı federe düzenlemeler için bkz. § 28 JAG NRW; § 40 JAPO Bayern.

²⁰ Mahiyetinden ve Türk hukukundaki benzer süreçlerden hareketle "Vorbereitungsdienst" ifadesini "staj" şeklinde tercüme etmek de mümkündür. Ancak hukuk öğrenimi sırasında yapılacak olan uygulamalı öğrenim ile karışmaması ve ifadenin Almanca aslına bağlı kalınması amacıyla bu ifade burada "hazırlık hizmeti" şeklinde tercüme edilmiştir. Sert-Çelik de "Vorbereitungsdienst" kavramının tam anlamının "hazırlık hizmeti" olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Sert-Çelik, Almanya'da Hukuk Eğitimi ve Stajyerlik, s. 341.

Zorunlu servisler adli yargıdaki bir hukuk mahkemesi, bir savcılık veya bir ceza mahkemesi, bir idari makam ve bir avukat olmak üzere dört tanedir. Seçmeli servisler ise yeterli düzeyde eğitim veren servislerden oluşur. Hazırlık hizmetinde sunulan eğitim tüm zorunlu servisler ile bir veya birden fazla seçmeli serviste sunulan eğitimden oluşur (§ 5b Abs. 2 DRiG).

Makul ölçülerde olmak şartıyla hazırlık hizmetindeki eğitimin devletlerüstü, devletlerarası veya başka bir ülkedeki makamlar nezdinde ya da başka bir ülkedeki avukatların yanında gerçekleşmesi de mümkündür. Bir hukuk fakültesinde ve Speyer Alman İdari Bilimler Üniversitesinde (*Deutsche Hochschule für Verwaltungswissenschaften Speyer*) alınacak bir eğitim²¹ de hazırlık hizmeti kapsamında yapılan bir eğitim olarak kabul edilebilir. Federe devletler adli yargıdaki bir hukuk mahkemesinde alınacak eğitimin bir kısmının iş yargısındaki bir mahkemede ve bir idari makam nezdinde yapılacak eğitimin bir kısmının da idari, vergi veya sosyal yargı kollarındaki²² bir mahkeme nezdinde yapılabileceğini öngörebilirler (§ 5b Abs. 3 DRiG).

Avukat dışındaki zorunlu servislerin süresi en az üç aydır, bir avukat yanında alınacak zorunlu eğitimin süresi ise en az dokuz aydır. Bununla birlikte federe hukuki düzenlemeler bir avukat yanında alınacak zorunlu eğitimin en çok üç aylık kısmının bir noter, teşebbüs veya birlik nezdinde ya da yeterli düzeyde hukuki danışmanlık eğitimi verebilen başka bir eğitim yerinde gerçekleşebileceğini öngörebilirler. Hazırlık hizmeti zorunlu sebeplerle bir kez uzatılabilir. Ancak yetersiz başarı nedeniyle süre uzatımına gidilemez (§ 5b Abs. 4 DRiG). Hazırlık hizmeti süresince toplamda üç ayı geçmeyecek şekilde eğitim kursları öngörülebilir (§ 5b Abs. 5 DRiG). Hazırlık hizmetindeki eğitim ile üniversitelerde yapılan öğrenim içerik açısından birbirleriyle uyumlu olmalıdır (§ 5 Abs. 2 DRiG).

Demin de ifade edildiği gibi, üst dereceli adli hizmetler veya teknik olmayan üst dereceli idari hizmetler için başarılı bir şekilde tamamlamış olan bir eğitim programı talep üzerine on sekiz aya kadar eğitim süresinden düşülebilir.²³ Bu sürenin bir kısmı hazırlık hizmeti süresinden de düşülebilir. Ancak hazırlık hizmetinden düşülebilecek süre altı ayı geçemez (§ 5c DRiG).

Adayların hazırlık hizmetine kabul edilmek amacıyla yaptıkları başvurular üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavının veya federe devletlerce yapılan zorunlu alan sınavının Almanya Federal Cumhuriyeti'nin başka bir federe devletinde başarılı olduğu gerekçesiyle reddedilemez. Bir federe devlette hazırlık hizmetinde geçirilen süre Almanya Federal Cumhuriyeti'nin diğer federe devletlerinde de dikkate alınır (§ 6 Abs. 1 DRiG).

²¹ Burada yer alan "eğitim" ifadesinden kasıt hukuk öğrenimi değil, mesleğe hazırlayıcı bir eğitimidir.

²² Alman hukukunda yargı kolları için bkz. Muratoğlu, Almanya Federal Cumhuriyeti'nde Devlet Yapılanması, s. 337 vd.

²³ Bkz. dipnot 12 ve 13.

D. İkinci Devlet Sınavı

İkinci devlet sınavı için gerekli olan yazılı çalışmalar hazırlık hizmetinin en erken 18. ve en geç de 21. ayında yapılmalıdır. Yazılı çalışmaların asgari konusunu zorunlu servislerde verilen eğitim oluşturur. Federe devlet hukukunun yazılı sınavların (*Aufsichtsarbeit*)²⁴ yanında bir de ev ödevine (*häusliche Arbeit*) yer verdiği hallerde, bu ödevin son servisin tamamlanmasından sonra yapılması öngörülebilir. Sözlü çalışmaların konusunu tüm eğitim süreçleri oluşturur (§ 5d Abs. 3 DRiG).

Devlet sınavlarında adayların verdiği genel izlenimin onların performanslarını daha iyi ortaya koyabildiği ve sınavın başarılıp başarılmaması üzerinde de herhangi bir etkisinin olmadığı hallerde sayısal olarak belirlenen nihai nottan farklı bir not belirlenebileceğine yukarıda değinildi. İşte ikinci devlet sınavında farklı bir not belirlenirken adayların hazırlık hizmetindeki performansları da dikkate alınır. Ancak hazırlık hizmetinde verilen not ikinci devlet sınavının nihai notuna sayısal olarak etki etmez (§ 5d Abs. 4 DRiG).²⁵

Alman Hakimler Kanunu'nun devlet sınavlarına ilişkin genel düzenlemeleri ikinci devlet sınavı için de geçerlidir. Bu düzenlemelere yukarıda “Birinci Sınav” başlığı altında yer verilmiştir.

E. Sınavların Tanınırlığı ve Üniversite Profesörlerinin Durumu

Almanya Federal Cumhuriyeti'nde hakim olarak çalışma yeterliliğini elde eden kişiler federal devlette ve Almanya Federal Cumhuriyeti'nin tüm federe devletlerinde hakimlik yapma ehliyetine sahip olurlar (§ 6 Abs. 2 DRiG). Almanya Federal Cumhuriyeti'ndeki üniversitelerin hukukçu profesörleri de hakimlik yapma ehliyetine sahiptirler (§ 7 DRiG).

II. FEDERE HUKUKİ DÜZENLEMELER

Alman Hakimler Kanunu'nda hakim olarak çalışabilmek için gerekli olan koşulların federal çerçevesi çizilmiş, konunun ayrıntıları federe hukuki düzenlemelere bırakılmıştır. Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası'nın 31. maddesi uyarınca federal hukuk federe devletlerin hukukunu hükümsüz

²⁴ “Aufsichtsarbeit” ifadesi “gözetim altında yapılan çalışma”, yani “yazılı sınav çalışması” anlamına gelmektedir. Bundan kasıt ise duruma göre ya “yazılı sınav” ya da “yazılı sınavlarda hazırlanan çalışma”dır. Türkçede bu konuda “yazılı sınav” ve “sınav kağıdı” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla burada “Aufsichtsarbeit” ifadesinin lafzi tercümesi değil, bu ifade ile anlatılmak istenen hususun Türkçedeki karşılığı tercih edilmiştir.

²⁵ Hazırlık hizmetinde takdir edilen not ancak sayısal olarak belirlenen nihai nottan farklı bir notun belirleneceği hallerde (bkz. 16. dipnotun bulunduğu yer ve bu dipnottaki açıklamalar) bir anlam ifade edebilir. Bkz. Staats, Deutsches Richtergesetz, § 5d, Rn. 13.

kıldığı, yani federal hukuk federe hukuktan üstün olduğu için²⁶ federe devletler Alman Hakimler Kanunu'nda yer alanlara aykırı düzenlemelere yer veremezler. Almanya Federal Cumhuriyeti'nde 16 federe devlet mevcut olup tüm bu devletlerin hukuk mesleklerine giriş şart ve usullerine ilişkin ayrı düzenlemeleri mevcuttur.²⁷ Almanya Federal Cumhuriyeti'nin nüfus itibarıyla en kalabalık federe devleti Nordrhein-Westfalen Federe Devleti (*Das Land Nordrhein-Westfalen*), yüzölçümü itibarıyla en büyük federe devleti ise Hür Bayern Devleti (*Freistaat Bayern*) ya da kısaca Bayern'dir.²⁸ Almanya Federal Cumhuriyeti'nin tüm federe devletlerinin düzenlemelerini incelemek çok daha detaylı bir çalışma gerektireceği için burada yalnızca Nordrhein-Westfalen ve Bayern federe devletlerinin konu ile ilgili düzenlemelerine değinilecektir.

Nordrhein-Westfalen Federe Devleti'nin konuya ilişkin düzenlemesi Hukuk Sınavları ve Hukuk Hazırlık Hizmeti Hakkında Kanun'dur (*Gesetz über die juristischen Prüfungen und den juristischen Vorbereitungsdienst*).²⁹

²⁶ Bu durum federal düzenlemelerin her zaman federe düzenlemelerden üstün olduğu anlamına gelmez. Sözelimi Federal Anayasa federal ve federe devletler arasında bir görev dağılımı yaptığına göre, buna aykırı bir şekilde yapılan federal kanunlar Federal Anayasa'ya aykırı olacak, bunlar ilgili federe düzenlemeleri hükümsüz bırakamayacaktır. Konu hakkında bkz. Pieroth, in: Jarass / Pieroth, Grundgesetz, Art. 31, Rn. 1 ff.; Muratoğlu, Almanya Federal Cumhuriyeti'nde Devlet Yapılanması, s. 347 vd.

²⁷ Baden-Württemberg: Gesetz über die juristischen Prüfungen und den juristischen Vorbereitungsdienst.

Bayern: Ausbildungs- und Prüfungsordnung für Juristen.

Berlin: Gesetz über die Ausbildung von Juristinnen und Juristen im Land Berlin.

Brandenburg: Gesetz über die Juristenausbildung im Land Brandenburg.

Bremen: Bremisches Gesetz über die Juristenausbildung und die erste juristische Prüfung.

Hamburg: Hamburgisches Juristenausbildungsgesetz.

Hessen: Gesetz über die juristische Ausbildung.

Mecklenburg-Vorpommern: Gesetz über die Juristenausbildung im Land Mecklenburg-Vorpommern.

Niedersachsen: Niedersächsisches Gesetz zur Ausbildung der Juristinnen und Juristen.

Nordrhein-Westfalen: Gesetz über die juristischen Prüfungen und den juristischen Vorbereitungsdienst.

Rheinland-Pfalz: Landesgesetz über die juristische Ausbildung.

Saarland: Gesetz Nr. 1228 über die juristische Ausbildung.

Sachsen: Sächsisches Juristenausbildungsgesetz.

Sachsen-Anhalt: Gesetz über die Juristenausbildung im Land Sachsen-Anhalt.

Schleswig-Holstein: Gesetz über die Ausbildung der Juristinnen und Juristen im Land Schleswig-Holstein.

Thüringen: Thüringer Gesetz über die juristischen Staatsprüfungen und den juristischen Vorbereitungsdienst.

²⁸ Bkz. <https://www.lexas.de/>; [https://de.wikipedia.org/wiki/Land_\(Deutschland\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Land_(Deutschland)).

²⁹ Kanun metnine şu adresten ulaşılabilir: <https://recht.nrw.de/>. Bu Kanun en son 14.06.2016 tarihinde değiştirilmiştir. Kanunun değiştirilmesi amacıyla NRW Federe Meclisine (*Landtag NRW*) bir tasarı metni sunulmuştur. Ancak bu çalışmanın tamamlandığı tarihte henüz Kanun değişikliği gerçekleşmemiştir. Değişikliğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini

Bu Kanuna kısaca Nordrhein-Westfalen Hukukçu Eğitimi Kanunu (*Juristenausbildungsgesetz Nordrhein-Westfalen – JAG NRW*) da denmektedir. Hür Bayern Devleti'nin konu hakkındaki düzenlemesi ise Hukukçuların Eğitim ve Sınav İşleri Hakkında Kararname'dir (*Ausbildungs- und Prüfungsordnung für Juristen – JAPO Bayern*).³⁰

A. Birinci Sınav

Daha önce de söylendiği gibi, birinci sınav federe devletlerce yapılan zorunlu alan sınavı ile üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavından oluşur.

1. Federe Devletlerce Yapılan Zorunlu Alan Sınavı

Federe devletlerce yapılan zorunlu alan sınavı birinci sınavın en önemli unsurunu oluşturmaktadır. Zorunlu alan sınavına ilişkin önemli görülen hususlara aşağıda farklı başlıklar altında yer verilecektir.

a. Zorunlu Alan Sınavını Yapma Yetkisine Sahip Makamlar

Nordrhein-Westfalen

Nordrhein-Westfalen Federe Devleti'nde zorunlu alan sınavı hukuk sınav dairelerinden (*Justizprüfungsamt*) biri tarafından yapılır. Hukuk sınav daireleri Düsseldorf, Hamm ve Köln federe yüksek mahkemeleri (*Oberlandesgericht*) nezdinde bulunur. Hukuk sınav daireleri bir başkan, bir daimi temsilci ve diğer üyelerden oluşur. Hukuk sınav daireleri idari yönden federe yüksek mahkeme başkanının denetimine tabidir (§ 3 JAG NRW).

Hukuk sınav dairelerinin başkanları ile daimi temsilcileri Nordrhein-Westfalen Adalet Bakanlığı tarafından, diğer üyeleri ise hukuk sınav dairelerinin başkanları tarafından belirlenir. Hukuk sınav dairelerinde görevlendirilebilecek kişiler şunlardır: Hukuk alanından olmak kaydıyla üniversite öğretim üyeleri (*Hochschullehrer*) ile profesör kadrosuna atanmayıp harici profesör olarak görevlendirilen kişiler (*außerplanmäßiger Professor*), hukuk öğretim üyeliği için gerekli olan koşulları sağlamış olmakla birlikte henüz profesör kadrosuna atanmamış kişiler (*Privatdozent*), hakimler, savcılar, avukatlar, noterler, Kanunda belirtilen hizmet sınıfında çalışan memurlar ve bu iş için uygun

veya ne zaman ve nasıl gerçekleşeceğini önceden kesin bir şekilde öngörmek mümkün olmadığı, ayrıca değişiklik gerçekleşse bile, bunun tam olarak yürürlüğe girmesi zaman alacağı için, burada Kanunun mevcut hali dikkate alınmıştır. Değişiklik tasarısı için bkz. <https://www.landtag.nrw.de/>.

³⁰ Kararname metnine şu adreslerden ulaşılabilir: <https://www.gesetze-bayern.de/>; <https://www.justiz.bayern.de/landesjustizpruefungsamt/ausbildungs-pruefungsordnung/>. Bu kararname en son 30.10.2020, 18.12.2020 ve 25.02.2021 tarihlerinde değiştirilmiştir. Kararnamede 30.10.2020 tarihinde yapılan değişikliklerden bazıları 01.03.2022 tarihinde yürürlüğe girecektir. Bu çalışmada Kararnamede yapılan bu son değişiklikler uyarınca Kararnamenin 01.03.2022 tarihi itibarıyla yürürlükte olacak hali dikkate alınmıştır.

görülecek diğer kişiler. Sayılan bu kişilerin ortak yönü, bunların hakim olarak çalışma yeterliliğini haiz olmalarıdır. Hukuk sınav daireselerinin üyeleri beş yıl için görevlendirilir (§§ 1, 4 JAG NRW). Sınav yapan görevliler sınav işlerinde bağımsızdırlar (§ 5 JAG NRW).

Adaylar sınav başvurularını uzun zamandan beri ikamet ettikleri veya yakın ilişkili oldukları yerin hukuk sınav dairesine yaparlar. Nordrhein-Westfalen'daki bir üniversitede en az iki yarıyıl hukuk okumuş olan adaylar Nordrhein-Westfalen'daki herhangi bir hukuk sınav dairesine de başvurabilirler. Nordrhein-Westfalen'daki bir hukuk sınav dairesinin bir adayı sınava kabul etmesi durumunda bu sınav dairesi sınavla ilgili işlerde tek yetkili sınav dairesi olur (§ 6 JAG NRW).

Bayern

Hür Bayern Devleti'nde federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavı hukuk alanındaki birinci devlet sınavı (*erste juristische Staatsprüfung*) olarak da anlandırılmaktadır.

Bayern'de devlet sınavlarını icra etme görevi Adalet Bakanlığı nezdinde oluşturulan Federe Hukuk Sınavları Dairesine (*Landesjustizprüfungsamt*) aittir. Her bir devlet sınavı için ayrı bir sınav komisyonu (*Prüfungsausschuss*) oluşturulur. Komisyonlara Federe Hukuk Sınavları Dairesinin başkanı başkanlık eder. Dairenin başkanı ile başkan vekilini, ayrıca komisyonların başkan vekili üyeleri ile profesör³¹ dışındaki üyelerini atama yetkisi Bayern Adalet Bakanlığı ve diğer bazı bakanlıklara aittir. Bu yetki ilgili bakanlıklarca birlikte kullanılır. Daire ve komisyonlarda görevlendirilen bu kişilerin görev süreleri beş yıldır (§§ 6, 7 JAPO Bayern).

Federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavı için oluşturulan komisyon altı üyeden oluşur. Bunlar; başkan, Bayern'deki üniversitelerin hukuk fakültelerinde bilim kürsüsü başkanlığı yapan üç profesör, hukuk danışmanlığı mesleklerinden gelen bir sınav görevlisi ve idari veya idari yargı alanlarından gelen bir sınav görevlisidir (§ 19 JAPO Bayern). Zorunlu alan sınavı Augsburg, Bayreuth, Erlangen-Nürnberg, München, Passau, Regensburg ve Würzburg'daki üniversitelerin hizmet çevrelerinde yapılmaktadır. Sınav yapılan her yer için yerel sınav merkezi yöneticileri (*örtliche Prüfungsleiter*) ve bunlara vekalet edecek kişiler görevlendirilebilir (§ 20 JAPO Bayern).

Federe Hukuk Sınavları Dairesinin başkanı ile başkan vekili, sınav komisyonlarının başkan vekili üyesi ile diğer üyeleri ve sınavı icra edecek

³¹ Komisyonların profesör üyeleri ile bunların vekilleri Bayern'deki üniversitelerin hukuk fakülteleri tarafından seçilir. Federe Hukuk Sınavları Dairesince belirlenen makul bir süre içinde hukuk fakültelerinin üye seçimi konusunda anlaşamamaları halinde, bu yetki Bayern Bilim ve Sanat Bakanlığına (*Staatsministerium für Wissenschaft und Kunst*) geçer (§ 19 JAPO Bayern).

görevliler sınavla ilgili işlerde bağımsızdırlar ve herhangi bir talimata bağlı değildirler (§§ 3, 6, 7 JAPO Bayern).

b. Zorunlu Alan Sınavına Kabul

Nordrhein-Westfalen

Federe devlet tarafından yapılan zorunlu alan sınavına kabul edilebilmek için adayların Almanya Federal Cumhuriyeti'ndeki bir üniversitede en az dört yarıyıl hukuk öğrenimi görmüş, bir ara sınavı³² başarmış, hukuk alanında yabancı dildeki bir etkinliğe veya hukuk öğrenimine göre düzenlenmiş bir yabancı dil kursuna başarılı bir şekilde katılmış ve staj yapmış olmaları gerekir. Önemli sebepler göz önünde bulundurularak sayılan şartlardan son üçü için geçerli olmak üzere istisnalara yer verilebilir. Yabancı dil bilgisi burada zikredilenden başka şekillerde de kanıtlanabilir. Sözelimi başka bir dilin kullanıldığı yabancı bir ülkede yapılan bir staj bu anlamda bir kanıt olarak kabul edilir (§ 7 JAG NRW).

Nordrhein-Westfalen'daki bir hukuk sınav dairesinin bir adayın sınava kabul edebilmesi için Almanya Federal Cumhuriyeti'nin herhangi bir yerindeki herhangi bir sınav dairesi nezdinde bu adaya ait sınav işlerinin derdest olmaması gerekir (§ 6 JAG NRW).

Bayern

Bayern'de federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavının yazılı kısmına katılmak isteyen adayların sağlamak zorunda oldukları şartlardan bazıları şunlardır: Adayların kural olarak en az üç buçuk yıl usulüne uygun bir hukuk öğrenimi almış olmaları gerekir. Adaylar özel hukuk, ceza hukuku ve kamu hukuku alanlarındaki ileri düzey pratik çalışmalara veya Bayern'deki hukuk fakülteleri tarafından belirlenen eşdeğer etkinliklere katılmış ve başarı belgesi almış olmalıdır. Adayların hukuk alanında yabancı dildeki bir etkinliğe veya hukuk öğrenimine göre düzenlenmiş bir yabancı dil kursuna katılmış ve başarı belgesi almış olmaları zorunludur. Adayların en erken ikinci yarıyıldan sonra olmak üzere öğrenime ara verilen tatil dönemlerinde toplamda üç aylık uygulamalı öğrenime katılmış, yani staj yapmış olmaları gerekir. Öğrenciler hukuk öğreniminden hemen sonra federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavına girmek ve sınava kabul edilene kadar da öğrenimlerine devam etmek zorundadırlar. Önemli hallerde sınava girebilmek için gerekli olan şartlardan bazılarına³³ istisnalar tanınabilir (§§ 22-27 JAPO Bayern).

³² Konu hakkında bkz. s. 42.

³³ Sınava girebilmek için gerekli şartlara Hukukçuların Eğitim ve Sınav İşleri Hakkında Kararname'nin 22 ila 26. maddelerinde yer verilmiştir. Bu maddelerin içeriklerinin tümü değil, yalnızca önemli görülenleri buraya alınmıştır. Burada yer verilen şartlardan uygulamalı öğrenime ilişkin olanı ile hukuk öğreniminden hemen sonra sınava girme ve

Federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavına katılabilmek için gerekli olan şartların mevcut olmadığı, üniversitelerce yapılan hukuk sınavının başarılmadığı, adayın sınav sürecinde hürriyeti bağlayıcı bir cezaya maruz kalmasının beklendiği veya adayın bir yargı kararı nedeniyle kamu hizmetlerinde çalışma ehliyetine sahip olmadığı hallerde zorunlu alan sınavının yazılı kısmına katılma talepleri reddedilir. Hakkında kamu hizmetlerinden men kararıyla sonuçlanabilecek bir ceza soruşturması veya kovuşturması yürütülen, başkalarının sağlığını tehdit edebilecek veya sınavın usulüne uygun olarak yapılmasını engelleyebilecek bir hastalığa sahip olan ya da vasi atanan kişilerin başvuruları reddedilebilir (§ 27 JAPO Bayern). Zorunlu alan sınavının yazılı kısmından aynı sınavın sözlü kısmına girebilmek için yeterli puan alanlar sözlü sınava kabul edilmiş, sözlü sınav için yeterli puanı elde edemeyenler ise sınavı başaramamış sayılırlar (§§ 27, 31 JAPO Bayern).³⁴

c. Zorunlu Alan Sınavının Aşamaları, İçeriği ve Değerlendirilmesi

Federe devletlerce yapılan zorunlu alan sınavı yazılı ve sözlü olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır.

aa. Yazılı Sınav

Nordrhein-Westfalen

Zorunlu alanlara ilişkin devlet sınavının yazılı kısmı sözlü kısmından önce yapılır. Sınavın yazılı kısmı altı yazılı sınavdan oluşur. Bunlardan üçü özel hukuka, ikisi kamu hukukuna, biri de ceza hukukuna ilişkindir. Özel hukuk, kamu hukuku ve ceza hukukuna ilişkin sınavların kapsamına bunlara ilişkin usul hukukları da dahildir. Ayrıca yazılı sınavların avukatların faaliyet alanlarıyla ilgili olması da mümkündür. Yazılı sınavlar hukuki yönden ve pratik açıdan basit bir olaya ilişkin olmalı, ancak sınava giren kişilerin hukuki konuları tartışma yeteneklerini ortaya koyabilmelerine de elverişli olmalıdır (§ 10 JAG NRW).

Adından da anlaşılacağı üzere, zorunlu alan sınavının konusunu zorunlu alanlar oluşturur. Bunların dışında kalan konular yalnızca kavrama ve çalışma usulünün tespit edilmek istenmesi ve adaylardan detaylı bilgi istenmemesi şartlarıyla sınavın kapsamına dahil edilebilir. Zorunlu alanlar mevzuatta ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Bunlar kısaca şu konulara ilişkindir: Medeni hukukun genel hükümleri, borçlar hukuku, Ürün Sorumluluğu Kanunu, Karayolları Trafik

sınava kabul edilene kadar da öğrenime devam etme şartları istisna tanınabilecek şartlar arasında yer almaktadır.

³⁴ Buradan da anlaşılacağı üzere, Bayern'de zorunlu alan sınavının yazılı kısmına başvuruda bulunulur. Buna karşın Nordrhein-Westfalen'da sınavın yazılı ve sözlü kısımları arasında ayırım yapılmaz, adaylar zorunlu alan sınavına bir bütün olarak başvuruda bulunurlar. Aynı durum ikinci devlet sınavı için de geçerlidir.

Kanunu'nun sorumluluk kuralları, eşya hukuku, aile hukuku, miras hukuku, milletlerarası özel hukuk, ticaret hukuku, şirketler hukuku, medeni usul hukuku, iş hukuku, ceza hukukunun genel ve özel hükümleri, ceza muhakemesi hukuku, anayasa hukuku, anayasa yargısı, Avrupa hukuku, genel idare hukuku, özel idare hukuku (kolluk hukuku, mahalli idareler hukuku, imar hukuku), idari yargılama hukuku. Sayılan bu zorunlu alanlara bunların Avrupa hukuku boyutu ile felsefi, tarihsel ve sosyal temelleri ve hukuk metodolojisi de dahildir (§ 11 JAG NRW).

Zorunlu alan sınavı kapsamında yapılan yazılı sınavların her biri için adaylara günde beş saat süre verilir. Bedensel engelli adaylara talepleri halinde iki saate kadar ek süre verilebilir (§ 13 JAG NRW).

Yazılı sınavlar iki ayrı görevli tarafından değerlendirilir. Bir yazılı sınav için yapılan iki değerlendirmenin birbirinden farklı olması ve sınavı değerlendiren görevlilerin bu farklılığın giderilmesi konusunda kendi aralarında mutabakat sağlayamamaları durumunda, yazılı sınav notu ve bunun puan değeri ilk iki değerlendirme çerçevesinde kalmak koşuluyla üçüncü bir görevli tarafından kesin bir şekilde tespit altına alınır. Nihai tespiti yapacak bu üçüncü görevli hukuk sınav dairelerinin başkanları tarafından belirlenir (§ 14 JAG NRW).

Bayern

Hür Bayern Devleti'nde de ilk önce zorunlu alan sınavının yazılı kısmı gerçekleştirilir. Sınavın yazılı kısmı altı adet yazılı sınavdan oluşur. Bunlardan üçü medeni hukuk, medeni yargılama hukuku, ticaret hukuku, şirketler hukuku ve iş hukukuna; biri ceza ve ceza muhakemesi hukukuna; ikisi de kamu hukuku, anayasa yargısı ve idari yargılama hukukuna ilişkindir. Yazılı sınavların konusu Avrupa hukuku alanına da yoğunlaşabilir. Bunlar kısmen veya tamamen teorik konuların incelenmesini de konu edinebilirler. Yazılı sınavlardan en az biri aynı zamanda hukuk uygulamasına ve hukuki danışmanlığa ilişkin sorulara da yer vermelidir (§ 28 JAPO Bayern).

Bayern'de de zorunlu alan sınavının konusunu zorunlu alanlar oluşturur. Zorunlu alanların kapsamına bunların tarihi, sosyal, iktisadi ve politik temelleri ile hukuk felsefesine ve Avrupa hukukuna ilişkin temelleri de dahildir. Bunların dışında kalan konular yalnızca zorunlu alanlarla bağlantı kurulması, kavrama ve çalışma usulünün tespit edilmek istenmesi ve adaylardan detaylı bilgi istenmemesi şartlarıyla sınavın kapsamına dahil edilebilir. Zorunlu alanların kapsamı mevzuatta ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir (§ 18 JAPO Bayern).

Yazılı sınavlar altı günde tamamlanır. Her gün bir yazılı sınav yapılır. Her bir yazılı sınav için adaylara beş saat süre verilir (§ 28 JAPO Bayern). Yazılı sınavlar aynı soru veya ödevlerden oluşur, yani tüm adaylara aynı soru veya ödevler verilir ve bu sınavlar tüm sınav merkezlerinde (*Prüfungsort*) eş zamanlı olarak gerçekleştirilir (§ 5 JAPO Bayern). Engelleri sebebiyle sınavda önemli ölçüde dezavantajlı konumda olan adaylara talepleri üzerine uygun ölçüde bir

telafi imkanı tanınır. Bunun için de adayların içinde buldukları dezavantajlı durumun sınavda ölçülmek istenen başarı ile bir ilgisinin olmaması ve adaylara tanınacak telafi imkanının sınav rekabetini olumsuz yönde etkilememesi gerekir. Bu kapsamda adaylara özellikle ek sınav süresi ve ek teneffüs imkanı verilebilir (§ 13 JAPO Bayern).

Yazılı sınavlardan her biri iki görevli tarafından ayrı ayrı değerlendirilir. İki değerlendirme arasındaki fark iki puanı aşmıyorsa, bunların ortalamaları alınır. İki değerlendirme arasında daha büyük bir fark varsa ve iki değerlendirmeyi yapan görevliler kendi aralarında mutabakata varamıyor veya değerlendirme farkını en çok iki puana indiremiyorlarsa ilgili yazılı sınav üçüncü bir kişi tarafından değerlendirilir. Üçüncü kişi önceki iki değerlendirmeden hangisinin geçerli olacağına karar verir (*Stichentscheid*) (§ 30 JAPO Bayern). Yazılı sınavları değerlendirecek asıl iki kişi ile uyumsuzluk durumunda görev alacak üçüncü kişi sınav komisyonu başkanı adına yerel sınav merkezi yöneticileri tarafından belirlenir (§ 20 JAPO Bayern).

Değerlendirme sonucunda sözlü sınava kabul için yeterli puanı alamayan adaylar başarısız sayılır. Yazılı sınavlar hakkındaki değerlendirmenin sonucu adaylara yazılı olarak bildirilir. Adaylara yapılacak bildirimde her bir yazılı sınavın sonucuna, yazılı sınavlarda alınan nihai nota ve adayların sözlü sınava kabul edilip edilmediği bilgisine yer verilir (§ 31 JAPO Bayern).

bb. Sözlü Sınav

Nordrhein-Westfalen

Federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavının sözlü kısmı yazılı kısmından sonra ve kural olarak üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavından da sonra yapılır. Zorunlu alan sınavının sözlü kısmı, yani sözlü sınav bir sunum (*Vortrag*) ile sınav görüşmesinden (*Prüfungsgespräch*), yani mülakattan oluşur. Sunumun konusunu özel hukuk, ceza hukuku veya kamu hukuku ile bunlara ilişkin usul hukuku konuları oluşturur. Mülakat ise demin yazılı sınavlar bağlamında zikredilen konulara ilişkindir (§ 10 JAG NRW).

Sözlü sınav bir sınav komisyonunun (*Prüfungsausschuss*) huzurunda gerçekleşir. Sınav komisyonu biri başkan üç kişiden oluşur. Başkan sözlü sınava girecek adayların kişiliği hakkında bilgi edinmek amacıyla sözlü sınavdan önce her adayla bir ön görüşme gerçekleştirir. Sözlü sunumun konusu adaylara sınav günü bildirilir. Adayların hazırlık süresi bir saattir. Ancak bedensel engelli adaylara talepleri halinde otuz dakikaya kadar ilave süre verilebilir (§ 15 JAG NRW).

Sınav komisyonunun başkan ve üyeleri sözlü sınavdan önce kendi aralarında bir ön toplantı yaparlar. Toplantıda sınava ilişkin tüm dokümanlar hazır bulundurulur. Toplantıda komisyon başkanı üyelere daha önce adaylarla yaptığı görüşme hakkında da bilgi verir. Bu ön görüşmeden sonra adaylar sınava alınır. Bir sözlü sınava en çok

altı aday davet edilebilir. Sınavda önce sunumlar gerçekleştirilir. Sunum için her bir adaya en çok on iki dakika süre verilir. Mülakatın süresi ise aday başına takriben otuz dakikadır (§§ 10, 15, 16 JAG NRW).

Hukuk öğrencileri ve hukukçu eğitimiyle ya da sınavla ilgilenen kişiler sınav komisyonu başkanının izniyle sözlü sınavlara dinleyici olarak katılabilirler. En az bir adayın talebi halinde sınav komisyonunun sözlü sınava ilişkin değerlendirmesi dinleyicilerin yokluğunda açıklanır (§ 15 JAG NRW).

Bayern

Sınavın yazılı kısmında asgari başarı seviyesine ulaşanlar sözlü sınava kabul edilirler. Bayern’de sözlü sınav kapsamında sunuma yer verilmemiştir, yani sözlü sınav tek aşamadan oluşur. Sözlü sınavın konusunu demin yazılı sınavlar bağlamında zikredilen konular oluşturur. Sözlü sınavda ağırlıklı olarak adayın sınav konularını kavrayıp kavramadığı ölçülür ve yürürlükteki hukuk ön planda tutulur (§§ 31, 32 JAPO Bayern).

Sözlü sınav tarihinin belirlenmesi ve sözlü sınav komisyonlarının (*Prüfungskommissionen für die mündliche Prüfung*) oluşturulması görevi yerel sınav merkezi yöneticilerine aittir (§ 20 JAPO Bayern). Sözlü sınav komisyonları üç kişiden oluşur, bunlardan biri başkanlık görevini yürütür. Bu üç kişiden her biri özel hukuk, kamu hukuku ve ceza hukuku alanlarından birini temsil eder (§ 32 JAPO Bayern).

Sözlü sınava aynı anda en çok beş aday alınabilir. Sözlü sınavın süresi her bir aday için takriben 35 dakikadır (§ 32 JAPO Bayern).

Komisyon başkanı hukuk fakültesi öğrencilerini ve istisnai hallerde başka kişileri de sözlü sınava dinleyici olarak kabul edebilir. Talimatlara uymayan dinleyiciler başkan tarafından dışarı çıkarılabilir. Sözlü sınavın sonucu adaylara dinleyicilerin yokluğunda bildirilir (§ 32 JAPO Bayern).

d. Zorunlu Alan Sınavının Sonuçlandırılması

Nordrhein-Westfalen

Yazılı sınavların değerlendirilmesi hariç sınavların değerlendirilmesi ile ilgili tüm kararlar sınav komisyonunca alınır. Sınavın nihai sonucunun karara bağlanması görevi de aynı şekilde komisyona aittir. Sözlü sınavın tamamlanmasından sonra sınav komisyonu öncelikle adayların sözlü sınavdaki performanslarını değerlendirir, ardından da zorunlu alan sınavının nihai sonucunu karara bağlar (§ 16 JAG NRW).

Adayların çalışma ve performansları bir bütün olarak onlardan beklenen başarı seviyesini karşılıyorsa, yani adayların aldıkları nihai not 4,00’in altında kalmıyorsa, adayların federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavından başarılı oldukları karar altına alınır. Zorunlu alan sınavının nihai sonucu belirlenirken

yazılı sınavlar yüzde altmış, sözlü sunum yüzde on ve mülakat da yüzde otuz oranında göz önünde bulundurulur. Başka bir ifadeyle, sınav kapsamında yapılan her bir yazılı sınav ile sözlü sunumda alınan notun yüzde onu ve mülakat notunun yüzde otuzu alınarak bunlar toplanır. Ancak gerekli koşulların mevcut olduğu hallerde sınav komisyonu bu şekilde tespit edilen nihai puanı bir puana kadar aşağı veya yukarı yönde değiştirebilir³⁵ (§ 18 JAG NRW).

Zorunlu alan sınavı ile ilgili nihai karar kural olarak sözlü sınavdan sonra açıklanır. Ancak kimi bazı hallerde henüz sözlü sınav yapılmamış olsa da sınavın nihai sonucu karara bağlanır. Hukuk sınav dairesi başkanı şu hallerde sınavın başarılmamış olduğunu karar altına alır: Adayların dört veya daha fazla yazılı sınavdan başarısız bir not almaları veya yazılı sınavların not ortalamasının 3,50'nin altında kalması; geçerli bir mazeretleri olmaksızın adayların üç veya daha fazla yazılı sınav kağıdını teslim etmemeleri veya zamanında teslim etmemeleri;³⁶ geçerli bir mazeretleri bulunmaksızın adayların sözlü sınava katılmamaları, zamanında katılmamaları veya sonuna kadar sınava devam etmemeleri ve adayların hukuk sınav dairesi başkanının izni olmadan sınavdan çekilmeleri. Hukuk sınav dairesi başkanı şu hallerde adayların sınava girmemiş sayılmalarına karar verir: Adayların hukuk sınav dairesi başkanının izniyle sınavdan çekilmeleri (bu izin yalnızca önemli hallerde verilebilir) ve ciddi bir hastalık veya başka bir önemli sebeple sınav kapsamında yapılan çalışmaların aksaması veya aksayacak olması gerekçesiyle hukuk sınav dairesi başkanının sınav sürecini sonlandırması. Adayların sınava girmemiş sayılmalarına karar verildiği hallerde adaylar sınava başvuruda bulunmamış sayılırlar (§ 20 JAG NRW).

Kopya teşebbüsünde bulunulması, izin verilmemiş bir yardımcı materyalin bulundurulması veya kullanılması, bu şekilde sınav düzenine aykırı davranışlarda bulunulması durumunda fiilin ağırlığına göre adayların ilgili sınavı veya sınavları tekrar etmelerine, adayların usulsüzlük yapılan sınavlardan sıfır aldıklarının kabul edilmesine, adayların zorunlu alan sınavından başarısız sayılmalarına ve çok ağır hallerde adayların yeniden sınava alınmamalarına karar verilebilir. Adaylara sınavda başarılı olduklarına dair belge verilmiş olsa dahi sözlü sınav tarihinden itibaren en geç beş sene içinde ilgili adayların zorunlu alan sınavından başarısız oldukları karar altına alınabilir (§ 22 JAG NRW).

Bayern

Yazılı sınavlardan alınan notların toplamının yazılı sınav sayısına bölünmesi yoluyla adayların yazılı sınavlarının ortalaması bulunur. Bu ortalama adayların nihai yazılı sınav notunu oluşturur. Adayların federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavının yazılı kısmından başarılı sayılabilmeleri ve sözlü sınava kabul

³⁵ Bkz. 16. dipnotun bulunduğu yer.

³⁶ Geçerli bir mazereti olmaksızın adayın en çok iki yazılı sınav kağıdını teslim etmediği veya zamanında teslim etmediği hallerde hukuk sınav dairesi başkanı adayın bu sınavdan “yetersiz”, yani sıfır puan aldığını karar altına alır (§ 21 JAG NRW).

edilebilmeleri için yazılı sınavların ortalamasının en az 3,80 olması, ayrıca adayların 4,00'in altında bir puan aldıkları yazılı sınav sayısının en çok üç³⁷ olması gerekir. Aksi takdirde zorunlu alan sınavı başarılmamış olur (§ 31 JAPO Bayern).

Sözlü sınavda özel hukuk, ceza hukuku ve kamu hukuku alanlarından her biri için adaylara ayrı bir not verilir. Nihai sözlü sınav notu bu notların toplamının üçe bölünmesi yoluyla belirlenir. Adayların sözlü sınavdaki performansları sözlü sınav komisyonunda görev alan kişilerin tümünün katılımıyla ve oy çokluğuyla karara bağlanır (§ 33 JAPO Bayern).

Sözlü sınavdan sonra sınav komisyonları federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavının nihai notunu tespit altına alırlar. Zorunlu alan sınavının nihai notu nihai yazılı sınav notunun yüzde yetmiş ile nihai sözlü sınav notunun yüzde otuzundan oluşur. Zorunlu alan sınavının nihai notunun 4,00'in altında kaldığı hallerde sınav başarılmamış sayılır (§ 34 JAPO Bayern).

Henüz sınav başlamamış olsa bile zorunlu alan sınavına kabul edildikten sonra sınavdan çekilen, sınavın yazılı kısmına katılmayan ya da sözlü sınava kısmen veya tamamen katılmayan adayların zorunlu alan sınavına girdikleri, ancak sınavdan sıfır aldıkları kabul edilir. Yazılı sınavlardan yalnızca birine katılmayan, katıldığı yazılı sınavda sınav kağıdını teslim etmeyen veya zamanında teslim etmeyen adayların ilgili yazılı sınavdan sıfır aldıkları kabul edilir (§ 9 JAPO Bayern). Adayların, mazeretleri sebebiyle sınavın yazılı veya sözlü kısımlarına kısmen ya da tamamen katılamamaları durumunda ise şu şekilde hareket edilir: Dörtten az sayıdaki yazılı sınava katılmış olan adaylar sınavın yazılı kısmına katılmamış sayılırlar. En az dört yazılı sınava katılan adayların katıldıkları sınavlardan aldıkları notlar bunların sözlü sınava kabul edilmelerine engel değilse (yani bu adayların 4,00'in altında bir puan aldıkları yazılı sınav sayısı üçü aşmıyorsa), bu adaylar katılmadıkları yazılı sınavları tekrar ederler. Mazeretleri nedeniyle sözlü sınava kısmen veya tamamen katılamayan adayların sözlü sınavları bir bütün olarak tekrar edilir. Ancak çok önemli hallerde sınav komisyonu talep üzerine adayları en çok iki yazılı sınavdan muaf tutabilir veya sözlü sınavın tekrarı konusunda farklı yönde bir karar alabilir (§ 29 JAPO Bayern).

Kopya veya izin verilmemiş materyallerin kullanılması yoluyla kendisi veya başkası lehine sınav sonucunu etkileme teşebbüsünde bulunan adaylar ilgili sınavdan sıfır almış sayılırlar. Ağır hallerde bu adaylar sınavın daha sonraki aşamalarına alınmazlar ve bunların zorunlu alan sınavından sıfır aldıkları kabul edilir. Sınav sorularının ya da ödevlerinin adaylara dağıtılmasından sonra izinsiz olarak sınav mahallini terk eden adayların ilgili sınavdan sıfır aldıkları

³⁷ İki yazılı sınavdan muaf tutulan adayların sınavın yazılı kısmından başarılı sayılabilmeleri için bu adayların 4,00'in altında bir puan aldıkları yazılı sınav sayısı en çok iki olmalıdır (§ 31 JAPO Bayern).

kabul edilir. Sınavın değerlendirmesinde görev alan kişileri kendi lehlerine olacak şekilde etkilemeye veya yanıltmaya çalışan ya da bunlara karşı hileli davranışlarda bulunan kişiler sınavdan sıfır almış sayılırlar. Sınav düzenine aykırı davranışlar nedeniyle alınacak bu kararlardan önce sınav tamamlanmış olsa bile ilgili adaylar sınavdan başarısız sayılır ya da bu adayların nihai sınav notunda gerekli düzeltme yapılır (§ 11 JAPO Bayern).

e. Zorunlu Alan Sınavının Tekrarı

Nordrhein-Westfalen

Zorunlu alan sınavından başarılı olamayan adaylar sınavı bir kez daha tekrar edebilirler. Sınav kural olarak aynı hukuk sınav dairesi nezdinde tekrar edilir. Hukuk sınav dairesinde değişiklik yapılması yalnızca ilk sınavı gerçekleştiren sınav dairesi ile ikinci sınavı gerçekleştirmesi istenen sınav dairesinin onayı ile mümkün olabilir. Adayların hukuk sınav dairesi değişikliğinin onaylanması yönünde herhangi bir yasal hakkı mevcut değildir. Değişikliğe onay verilmesi yalnızca önemli sebeplerin varlığı halinde ve yalnızca adayların ilk sınav dairesince sınava kabul edilebilecekleri ve ilk sınav dairesince öngörülen yükümlülüklerin değişiklikten etkilenmeyeceği hallerde mümkündür (§ 24 JAG NRW).

İlk kez girdikleri zorunlu alan sınavından başarısız olan adaylar tekrar girecekleri sınavda yazılı sınav yükümlülüğünden muaf tutulabilirler. Bunun için daha önce girilen sınavdaki yazılı sınavların ortalamasının asgari başarı seviyesine sahip olması veya bu seviyeden daha yüksek olması gerekir. Muafiyet adayların talebi üzerine gerçekleşir. Muafiyet kararı tüm yazılı sınavları kapsayacak şekilde alınır, yazılı sınavların yalnızca bir kısmı için muafiyet kararı verilemez (§ 24 JAG NRW).³⁸

Federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavına en çok iki kez girilebilir. Ancak kesintisiz³⁹ olarak alınan bir hukuk öğreniminin en geç sekizinci yarıyılında sonunda adayların zorunlu alan sınavının tüm kısımlarına başvurmaları ve sınavı başaramamaları durumunda sınav yapılmamış sayılır. Bu şekilde girilen sınava serbest deneme (*Freiversuch*) adı verilmektedir. Serbest deneme usulüne yalnızca bir kez başvurulabilir. Serbest deneme usulüyle başarılı olamayan adayların sınava girmedikleri kabul edildiğinden, bu adayların iki kez daha sınava girme hakları saklıdır. Serbest deneme usulüne başvurarak

³⁸ Sözlü sınav yapılmadan adayların zorunlu alan sınavından başarısız sayıldıkları hallerde ve sınav düzenine aykırı davranışlar nedeniyle adayların zorunlu alan sınavından başarısız sayıldıkları veya adayların yeniden sınava alınmamlarına karar verildiği hallerde (bkz. 36. dipnotun bulunduğu yer ve takip eden paragraf) adayların yazılı sınavlara katılma yükümlülüğünden muaf tutulmaları söz konusu değildir. Bkz. § 24 Abs. 3 JAG NRW.

³⁹ Hukuk öğreniminin kesintisiz yürütüldüğünün varsayıldığı haller için bkz. § 25 JAG NRW.

sınavda başarılı olan öğrenciler notlarını yükseltmek amacıyla bir kez daha sınav tekrarı yapabilirler (§§ 24, 25, 26 JAG NRW).

Zorunlu alanlara ilişkin devlet sınavının nihai bir şekilde, yani tekrar girilen sınavda da başarılabilmesi durumunda ilgili adaylar hukuk mesleklerinde çalışamazlar. Bu adayların yeniden hukuk öğrenimi görmek suretiyle yeni bir sınav başvurusunda bulunmaları ve sınava kabul edilmeleri de mümkün değildir (§ 24 JAG NRW).

Bayern

Federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavından başarısız olan adaylar üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavından nihai bir şekilde başarısız olmamış iseler, zorunlu alan sınavına bir kez daha girebilirler. Bu durumda sınav bir bütün olarak tekrar edilir. Sınavın aynı sınav merkezinde tekrarlanması zorunludur, ancak önemli hallerde bu kurala istisna tanınabilir. Başarısız olunan sınavın sözlü kısmında komisyon başkanlığı yapan kişiler tekrar girilen sınavda da komisyon başkanlığı yapamazlar. Almanya Federal Cumhuriyeti'nin başka bir federe devletinde zorunlu alan sınavından bir kez başarısız olan adayların sınav tekrarı Bayern'de yapabilmeleri için başka bir federe devlette sınava girilmesinin adaylardan beklenemeyecek derecede zor bir durum oluşturması ve ilgili federe devletin sınav işlerine bakan makamlarının sınav merkezi değişikliğine onay vermeleri gerekir (§§ 15, 36 JAPO Bayern).

Kesintisiz⁴⁰ bir hukuk öğreniminden sonra ve en geç sekizinci yarıyılın tamamlanmasından hemen sonraki sınav döneminde zorunlu alan sınavına ilk kez giren ve sınavın tüm kısımlarına katılan adayların sınavı başaramamaları durumunda, bu adayların sınava girmedikleri kabul edilir. Serbest deneme olarak adlandırılan bu usulle zorunlu alan sınavına girip sınavdan başarısız olan, çekilen veya çekilmiş sayılan adayların yeniden serbest deneme usulüne başvurmaları mümkün değildir. Ancak bu adaylar sınava girmemiş sayıldıklarından zorunlu alan sınavına iki kez daha girebilirler. Bununla birlikte kopya, izin verilmemiş materyallerin kullanılması, sınavın değerlendirmesinde görev alan kişilerin etki altına alınmaya veya yanıtılmaya çalışılması ya da bunlara karşı hileli davranışlarda bulunulması nedenleriyle zorunlu alan sınavından başarısız oldukları kabul edilen adayların sınava girmedikleri kabul edilmez. Yani bunların sınava girdikleri ve sınavdan başarısız oldukları kabul edilir. Bu nedenle bu adaylar sınavı yalnızca bir kez daha tekrar edebilirler (§ 37 JAPO Bayern).

Serbest deneme yoluyla olsun veya olmasın zorunlu alan sınavına Bayern'de ilk kez girip sınavda başarılı olan adaylar sınavda aldıkları nihai notu yükseltmek amacıyla sınavı bir kez daha tekrarlayabilirler. Bu durumda

⁴⁰ Hukuk öğreniminin kesintisiz olarak yürütüldüğünün kabul edildiği haller için bkz. § 37 JAPO Bayern.

sınav bir bütün olarak tekrar edilir. Sınav aynı sınav merkezinde tekrarlanır, ancak önemli hallerde bu kurala istisna tanınabilir (§ 15 JAPO Bayern).

Federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavını her iki denemede de, serbest deneme usulünde ise en çok üç denemede başaramayan adaylar hukuk mesleklerinde çalışamazlar. Sınavdan bu şekilde başarısız olan adayların yeni bir hukuk öğreniminden sonra bile olsa sınava tekrar girmeleri mümkün değildir (§§ 36, 37 JAPO Bayern).

2. Üniversitelerce Yapılan Seçmeli Alan Sınavı

Nordrhein-Westfalen

Nordrhein-Westfalen Federe Devleti'nde üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavına girebilmek için kural olarak ara sınavı (*Zwischenprüfung*) başarmış olmak gerekir. Ara sınav ile seçmeli alan sınavı üniversite sınavları (*universitäre Prüfungen*) adı altında zikredilmektedir. Bu iki sınav üniversitelerde ve öğrenim sırasında yapılır. Ara sınavın asgari kapsamı Alman Medeni Kanunu'nun, Alman Ceza Kanunu'nun ve anayasa hukukunun zorunlu alanların konusunu oluşturan kısımlarından oluşur. Seçmeli alan sınavının konusu ise adayın tercih ettiği seçmeli alanlar ile varsa bu alanlarla bağlantılı olan zorunlu alanlardır.⁴¹ Ayrıca bunların disiplinlerarası ve uluslararası boyutu da seçmeli alan sınavının kapsamına dahildir. Seçmeli alan sınavı en az bir ev ödevi ile bir yazılı sınavdan oluşur. Seçmeli alan sınavının notlandırılması da zorunlu alan sınavının notlandırılması gibidir. Sınavdan 4,00'ın altında bir puan alan adaylar başarısız sayılırlar (§ 28 JAG NRW).

Bayern

Üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavına Bayern'de "üniversitelerce yapılan hukuk sınavı" (*juristische Universitätsprüfung*) adı da verilmektedir. Bu sınavı üniversiteler serbestçe ve kendi sorumlulukları altında yaparlar. Üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavının konusunu adaylarca belirlenen seçmeli alan oluşturur.⁴² Sınav iki ya da üç çalışmadan oluşur. Bunlardan en az birinin bilimsel bir çalışmadan (*wissenschaftliche Arbeit*), bir diğersinin de yazılı veya sözlü bir sınavdan oluşması zorunludur. Bilimsel çalışma öğrenim

⁴¹ Nordrhein-Westfalen'da yer alan Münster Üniversitesi Hukuk Fakültesinde 2021 yılının bahar döneminde okutulan seçmeli alan derslerinden bazıları şunlardır: Spor hukuku, telekomünikasyon hukuku, enerji hukuku, rekabet hukuku, çevre ve planlama hukuku, Avrupa ceza hukuku, gelir vergisi hukuku, kriminoloji ve kriminal sosyoloji. Bkz. <https://www.uni-muenster.de/de/Vorlesungsverzeichnis>.

⁴² Bayern'deki München Üniversitesi Hukuk Fakültesinde 2021 yılının bahar döneminde okutulan seçmeli alan derslerinden bazıları şunlardır: Hukuk teorisi, ceza hukuku tarihi, tıp ceza hukuku, Avrupa vergi hukuku, milletlerarası aile ve miras hukuku, Alman ve Avrupa kartel hukuku, borsa ve sermaye piyasası hukuku. Bkz. <https://www.lmu.de/de/Vorlesungsverzeichnis>.

sırasında yapılır ve bunun için adaylara dört haftadan altı haftaya kadar süre verilir. Yazılı sınavda adaylara beş saat süre verilir. Yazılı sınav veya sözlü sınav hukuk öğrenimini sonlandıran sınavlardır. Ancak üniversiteler bu sınavların zorunlu alan sınavının ilgili kısmından hemen sonra yapılmasına da karar verebilirler. Üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavı kapsamında yapılan sınav veya çalışmalardan başarısız olan adaylar ilgili sınav veya çalışmaları bir kez daha tekrar edebilirler. Yeniden tamamlanan bir hukuk öğreniminden sonra bile olsa adayların sınav veya çalışmaları ikinci kez tekrarlamaları mümkün değildir. Ancak federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavına serbest deneme usulüyle katılan adaylar belli şartlar altında üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavının öğrenimi sonuçlandıran kısmını, yani yazılı veya sözlü sınav aşamalarını ikinci bir kez daha tekrar edebilirler. Üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavının nihai notunun 4,00'ın altında olduğu hallerde sınav başarılmamış olur (§§ 38-41 JAPO Bayern).

3. Birinci Sınavın Nihai Sonucunun Hesaplanması

Hem Nordrhein-Westfalen'da hem de Bayern'de birinci sınavın⁴³ nihai notu aynı şekilde belirlenir. Her iki federe devlette de birinci sınavın başarılmış sayılabilmesi için hem federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavının hem de üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavının başarılmış olması gerekir. Her iki devlette de birinci sınavın nihai sonucu zorunlu alan sınavının sonucunun yüzde yetmiş ile üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavının sonucunun yüzde otuzundan oluşur (§ 29 JAG NRW; § 17 JAPO Bayern).

B. Hazırlık Hizmeti

Hazırlık hizmeti adayların mesleğe hazırlandığı ve ağırlıklı olarak uygulamalı eğitime yer veren bir eğitim sürecidir. Hazırlık hizmetinin amacı adayların hakimlik mesleği için gerekli olan pratik yeteneklere sahip olmalarını sağlamaktır.⁴⁴ Nordrhein-Westfalen ve Bayern federe devletlerinin hazırlık hizmetine ilişkin düzenlemelerinden önemli görülenler aşağıda incelenecektir.

1. Hazırlık Hizmetine Kabul

Nordrhein-Westfalen

Birinci sınavı başaran adaylar hukukçu adayı (*Rechtsreferendar*)⁴⁵ sıfatıyla

⁴³ Birinci sınav Bayern'de birinci hukuk sınavı (*erste juristische Prüfung*) olarak da adlandırılmaktadır. Bkz. §§ 1, 16 ff. JAPO Bayern.

⁴⁴ Schmidt-Räntsch / Schmidt-Räntsch, Deutsches Richtergesetz, § 5, Rn. 19.

⁴⁵ "Rechtsreferendar" ifadesi Türkçeye "stajyer" olarak da tercüme edilmektedir. Ancak kanaatimce bu ifadeyi "hukukçu adayı" olarak tercüme etmek daha doğru olacaktır. Bu tercüme şekli kelimenin sözlük anlamına da daha uygundur. Zira "Referendar" kelimesi birinci devlet sınavından sonra daha yüksek bir memurluk kariyerini elde etmek için bekleyen kişi (*Anwärter auf die höhere Beamtenlaufbahn nach der ersten Staatsprüfung*)

hazırlık hizmetine alınırlar. Yetiştirilmek üzere hazırlık hizmetine alınan adaylarla federe devlet arasındaki ilişki bir kamu hukuku ilişkisidir. Adayların hazırlık hizmetine alınmalarına karar verme yetkisi adayların istihdam edilmek istedikleri yerin yargı çevresinde bulunduğu federe yüksek mahkemenin⁴⁶ başkanına aittir. Adaylar belli bir federe yüksek mahkemenin yargı çevresinde veya belli bir zaman dilimi içinde hazırlık hizmetine alınma yönünde herhangi bir hakka sahip değildirler. Ancak adayların uzun süreli bir ikamet veya başka bir nedenden ötürü sürekli bir şekilde kişisel bağlılıklarının bulunduğu federe yüksek mahkemenin yargı çevresinde hazırlık hizmetine alınmalarına kontenjanlar ve eğitim koşulları dahilinde imkan tanınır. Adayların hazırlık hizmetine alınabilmeleri için buna engel bir durumun olmaması gerekir. Kanunda sayılan bazı hallerde, örneğin aday hakkında yürütülen bir ceza soruşturması veya kovuşturmasının en az bir yıl süreli hapis cezası ile sonuçlanmasının mümkün olduğu hallerde federe yüksek mahkeme başkanına adayların hazırlık hizmetine alınıp alınmayacakları konusunda takdir yetkisi verilmiştir (§ 30 JAG NRW).

Hazırlık hizmetine kabul edilen adayların atanacakları eğitim bölgesini (*Ausbildungsbezirk*), eğitim yerini (*Ausbildungsstelle*), çalışma grubunu (*Arbeitsgemeinschaft*) ve adayları yetiştirmekle görevli eğitimciyi (*Ausbilder in der Praxis*) belirleme yetkisi federe yüksek mahkeme başkanına aittir. Adayların bir idari makam nezdinde eğitim alacakları hallerde bu yetki federe devletin bölge idareleri (*Bezirksregierung*) ile birlikte kullanılır. Federe yüksek mahkeme başkanı bu yetkilerini devredebilir (§ 34 JAG NRW).

Bayern

Birinci hukuk sınavını başaran adaylar talep üzerine hazırlık hizmetine alınırlar. Hazırlık hizmetine kabul edilen adaylar “hukukçu adayı” sıfatıyla ve kamu hukuku alanında kalan bir eğitim ilişkisi çerçevesinde görevlendirilirler. Ancak adayların bu şekilde görevlendirilebilmeleri için eğitim sırasında muttali olacakları işler hakkında sır saklama yükümlülüğüne uyacakları konusunda yazılı teminat vermeleri gerekir. Hazırlık hizmetine kabul her yılın

ya da öğretmen olarak atanmayı bekleyen kişi (*Lehramtanwärter*) anlamlarına gelmektedir. Bkz. <https://www.duden.de/>: Referendar. Bir makam veya mevkiyi elde etmek için bekleyen kişiye (*Anwärter*) ise “aday” demek daha isabetlidir. Bu şekildeki tercüme için bkz. <https://www.langenscheidt.com/>: Anwärter. Konu hakkında ayrıca bkz. dipnot 20.

“Rechtsreferendar” ifadesini “stajyer” şeklindeki tercüme eden eserler için bkz. Bilgin, Almanya’da Hukuk Eğitimi ve Yargı Örgütü, s. 47; Karasu, Türkiye ve Almanya’da Hukuk Eğitimi, s. 17; Sert-Çelik, Almanya’da Hukuk Eğitimi ve Stajyerlik, s. 339 vd.; Kaya Aydın, Dünya’da ve Türkiye’de Avukatlık Stajı ve Stajyer Avukatların Sorunları, s. 56; Kurt Konca, Hakim Yardımcılığı Kurumu ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, s. 23.

⁴⁶ Nordrhein-Westfalen Federe Devleti’nde üç federe yüksek mahkeme mevcuttur. Bunlar Düsseldorf, Hamm ve Köln federe yüksek mahkemeleridir. Bkz. <https://www.justiz.nrw.de/>.

Nisan ve Ekim aylarının başı itibarıyla gerçekleşir. Başvuru süresi ve başvuru dilekçesine eklenecek belgeler gibi konulara ilişkin ayrıntılar federe yüksek mahkemelerin⁴⁷ başkanları tarafından belirlenir. Adayların hazırlık hizmetine alınmalarına yerleşme başvurusunda bulunulan yerin yargı çevresi içinde yer aldığı federe yüksek mahkemenin başkanı ve Oberbayern İdaresi (*Regierung von Oberbayern*)⁴⁸ tarafından birlikte karar verilir. Eğitimin gerçekleşeceği federe bölge idaresi (*Regierungsbezirk*) ise Oberbayern İdaresi tarafından belirlenir. Adayların belli bir federe yüksek mahkeme bölgesinde veya belli bir federe bölge idaresinde hazırlık hizmetine kabul edilme hakları yoktur. Ancak imkanlar elverdiği ölçüde adayların ilişkili buldukları yerlerde hazırlık hizmetine alınmaları sağlanır. Adayların hazırlık hizmetine alınamayacakları ve alınmayabilecekleri haller Kararnamede ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir (§ 46 JAPO Bayern).

2. Hazırlık Hizmetinin Süresi ve Aşamaları

Nordrhein-Westfalen

Hazırlık hizmetinin süresi yirmi dört aydır. Bu sürenin beş ayı bir adli yargı hukuk mahkemesinde; üç ayı bir savcılıkta ya da ilgili federe yüksek mahkemenin yargı çevresindeki savcılıklarda eğitim imkanlarının yeterli olmadığı hallerde bir adli yargı ceza mahkemesinde; üç ayı bir idari makam nezdinde; on ayı bir avukat yanında; üç ayı ise adayın tercihinine göre gerekli eğitim imkanlarına sahip olan bir yerde geçirilir. Adayın tercih hakkına sahip olduğu bu son servise seçmeli servis (*Wahlstation*), diğer servislere de zorunlu servis (*Pflichtstation / Pflichtstelle*) adı verilmektedir. Adayın tercih hakkını kullanmaması veya zamanında kullanmaması durumunda bu konu federe yüksek mahkeme başkanınca karara bağlanır. Hazırlık hizmeti kural olarak zikredilen sıralamaya göre yürütülür. Ancak makul sebeplerin varlığı halinde bir idari makam nezdinde, bir avukat yanında ve seçmeli serviste alınacak eğitimlerin sıralamasında değişiklik yapılmasına izin verilebilir. Ayrıca zikredilen mahkemelerde, savcılıklarda veya idari makamlarda eğitim imkanlarının yeterli olmadığı hallerde ilgili eğitimin tümünün veya bir bölümünün aynı amaca hizmet eden başka bir mercide yapılmasına da karar verilebilir. Bu yönde bir karar alınmadan önce adayların görüşüne başvurulur. Bir avukat yanında alınacak eğitimin üç aya kadarlık kısmı gerekli eğitim imkanlarına sahip olan bir noter, şirket, dernek veya başka bir eğitim yerinde de geçirilebilir. Ayrıca adayların tercihinine göre ve toplamda sekiz

⁴⁷ Bayern'de üç federe yüksek mahkeme mevcuttur. Bunlar Bamberg, München ve Nürnberg federe yüksek mahkemeleridir. Bkz. <https://www.justiz.bayern.de/>.

⁴⁸ Oberbayern Hür Bayern Devleti'nin yedi bölge idaresinden biridir. Bu yedi bölge idaresi şunlardır: Oberbayern, Niederbayern, Oberpfalz, Oberfranken, Mittelfranken, Unterfranken, Schwaben. Oberbayern Bölgesinin idari merkezi Bayern'in başkenti olan München (Münih) şehridir. Bkz. <https://www.bayern.de/>.

ayı geçmemek koşuluyla hazırlık hizmetinin bazı kısımlarının devletlerüstü veya devletlerarası kuruluşlarda ya da yurt dışında yapılması da mümkündür. Bir hukuk fakültesinde veya Speyer Alman İdari Bilimler Üniversitesinde alınan eğitim hazırlık hizmetinden sayılabilir (§§ 35, 36 JAG NRW).⁴⁹

Bayern

Hazırlık hizmetinin süresi iki yıldır. Hukuk ya da idari ve mali hizmetler sınıfının üçüncü derecesine yükselmek amacıyla yapılan ve başarılı bir şekilde tamamlanan bir eğitim talep üzerine altı aya kadar hazırlık hizmetinden sayılabilir.⁵⁰ Bu durumda adayların hangi servis, çalışma grubu ve kurstan muaf tutulacakları veya bunların süresinin ne kadar kısaltılacağı da karara bağlanır. İki yıllık sürenin beş ayı bir hukuk mahkemesinde, üç ayı bir ceza mahkemesinde ya da bir savcılıkta, dört ayı Kararnamede gösterilen kamu idarelerinin birinde, dokuz ayı bir avukatlık bürosunda, üç ayı da hukukçu adaylarının tercihine göre Kararnamede izin verilen yerlerin birinde geçirilir. Adaylar iki farklı avukatlık bürosunda ve istisnai hallerde iki ayrı seçmeli serviste de eğitim alabilirler. Adayların seçmeli servis konusunda bir talepte bulunmadıkları veya adayların talebinin reddedildiği hallerde seçmeli servis Kararnamede belirtilen makamlarca belirlenir. Hazırlık hizmeti kural olarak zikredilen sıralamaya ve usule uygun olarak yapılır. Ancak Kararnamede bu konularda farklı uygulamalara imkan tanıyan hükümler de mevcuttur (§ 48 JAPO Bayern).

3. Adayların Hizmet İçindeki Durumları

Nordrhein-Westfalen

Hazırlık hizmetine alınan adaylar bir hiyerarşiye tabi olarak faaliyet yürütürler. Adaylara ayrıntıları mevzuatla belirlenen bir aylık ödeme ve diğer bazı ödemeler yapılır. Hukukçu adaylarının da yıllık izin ve mazeret izni hakları vardır. On çalışma gününe kadarki mazeret izinleri ve yıllık izin süresince adaylar hazırlık hizmetine devam etmiş sayılırlar. İzinler hazırlık hizmetinin amacına ulaşmasını engellemeyecek ve uygulamalı eğitim ile çalışma gruplarındaki eğitimi imkanlar dahilinde en az etkileyecek şekilde kullanılır (§ 32 JAG NRW). Kanuni düzenlemelere aykırı olmamak kaydıyla hazırlık hizmetine alınan adaylar buldukları servislerde çalışan bazı kişiler tarafından yapılması gereken işleri kendi sorumlulukları altında yürütmekle görevlendirilebilirler (§ 40 JAG NRW).

⁴⁹ Konu hakkında bkz. Sert-Çelik, Almanya'da Hukuk Eğitimi ve Stajyerlik, s. 341 vd.

⁵⁰ Bayern'deki memurların kariyerleri Bayern Memurlarının Kariyerleri ve Sınıfiçi Yükselmeleri Hakkında Kanun (*Gesetz über die Leistungslaufbahn und die Fachlaufbahnen der bayerischen Beamten und Beamtinnen*) ile düzenlenmiştir.

Bayern

Hukukçu adayları Bayern’de de idari bir hiyerarşiye tabi olarak görev yaparlar (§ 52 JAPO Bayern). Hukukçu adayları memur adayları (*Beamte auf Widerruf*) hakkındaki hükümlere göre izin hakkına sahiptirler. Her serviste kullanılacak izin süresi kural olarak servis süresinin üçte birini geçemez. Yıllık izinler ile Kararnamede gösterilen istisnalar dışında kalan diğer izinler hazırlık hizmetinden sayılır. Her eğitim yılında üç ayı aşmamak koşuluyla hasta olarak geçirilen süreler kural olarak eğitimde geçirilmiş sayılır. Doğum ve ebeveyn izinleri kural olarak hazırlık hizmetinden sayılmaz (§ 53 JAPO Bayern). Bayern’de de hazırlık hizmetindeki adaylara ayrıntıları kanunla belirlenen bir aylık ödeme ve diğer bazı ödemeler yapılır (Art. 3 SiGJurVD).

4. Adayların Yetiştirilmesi

Nordrhein-Westfalen

Adaylar uygulamalı eğitim için belli bir eğiticiye yönlendirilirler. Gerekli durumlarda bir aday için aynı anda birden çok eğiticinin görevlendirilmesi de mümkündür. Adayların yetiştirilmesi amacıyla görevlendirilecek kişilerin adayları iyi bir şekilde eğitime yeterliliğine sahip olmaları gerekir. Eğitim Nordrhein-Westfalen Adalet Bakanlığı tarafından oluşturulan eğitim planlarına göre yürütülür (§ 41 JAG NRW).

Bir eğitim bölgesine aynı zaman dilimi için atanan adaylardan çalışma grupları oluşturulur. Seçmeli servislerde çalışma grupları oluşturulmaz, zorunlu servislerde ise çalışma gruplarının oluşturulması esastır. Çalışma grupları en çok 25 adaydan oluşur. Adaylar bir adli yargı hukuk mahkemesi nezdinde alınan eğitim süresince bir özel hukuk çalışma grubuna, bir savcılık veya ceza mahkemesi nezdinde alınan eğitim süresince bir ceza hukuku çalışma grubuna, bir idari makam nezdinde alınan eğitim süresince bir kamu hukuku çalışma grubuna ve bir avukat yanında alınan eğitimin ilk dokuz aylık kısmı süresince de bir özel, ceza ve kamu hukuku çalışma grubuna yerleştirilirler (§ 43 JAG NRW). Çalışma gruplarına kural olarak bir hakim, bir savcı, yüksek hizmet sınıfındaki bir memur, bir avukat ya da bir noter başkanlık eder (§ 44 JAG NRW). Çalışma gruplarında verilecek eğitim kural olarak yargısal ve idari faaliyetler ile hukuk danışmanlığına ilişkin uygulamalı ödevlerden hareketle yürütülür. Adaylardan bu ödevleri usul ve esas bakımından gereği gibi ve mümkün mertebe bizzat yapmaları istenir. Çalışma gruplarında özellikle yazılı çalışma ve dosya sunumu şeklindeki eğitim araçları ön planda tutulur. Çalışma gruplarındaki uygulamalı eğitime katılım zorunludur ve diğer hizmetlere göre daha önceliklidir (§ 45 JAG NRW).

Hazırlık hizmeti süresince toplamda üç ayı geçmemek üzere eğitim kursları (*Ausbildungslehrgang*) düzenlenebilir. Bu kurslar süresince adayların hazırlık hizmetine devam ettikleri kabul edilir (§ 37 JAG NRW).

Bayern

Hukukçu adayları hazırlık hizmeti süresince çalışma gruplarına ve grup başkanları ile eğitim işlerini idare eden görevlilerce talep edilen yazılı sınavlara katılmak ve bunlara ilişkin sınav kağıtlarını teslim etmek zorundadırlar. Seçmeli serviste de imkanlara göre ilgili çalışma alanına yönelik çalışma grupları oluşturulur. Hukukçu adayları zorunlu servislerden her birinin başında bir hazırlık kursuna katılmak zorundadırlar. Adaylar kurs döneminde ilgili servisteki eğitimlerine devam etmiş sayılırlar. Adayların ayrıca eğitim süresince açılan diğer kurslara da katılmaları gerekir. Hem çalışma gruplarında hem de kurslarda ilgili servisi ilgilendirenlerin dışındaki konularda da eğitim verilebilir (§ 50 JAPO Bayern).

C. İkinci Devlet Sınavı

Almanya Federal Cumhuriyeti'nde hukuk mesleklerinde çalışabilmek için başarıyla tamamlanması gereken son aşama ikinci devlet sınavıdır. İkinci devlet sınavına ilişkin önem arz eden konulara aşağıda değinilecektir.

1. Sınavı Yapma Yetkisine Sahip Makamlar

Nordrhein-Westfalen

İkinci devlet sınavı Federe Adalet Bakanlığına bağlı olan Federe Hukuk Sınavları Dairesi (*Landesjustizprüfungsamt*) tarafından gerçekleştirilir. Daire bir başkan ve bir temsilci ile asli (*hauptamtliche Mitglieder*) ve dışarıdan görevlendirilen üyelerden (*nebenamtliche Mitglieder*) oluşur. Daire idari yönden Adalet Bakanlığının hiyerarşik denetimine tabidir. Ancak sınavı gerçekleştiren görevliler sınav ile ilgili işlerde bağımsız olarak hareket ederler. Daire başkanı ve temsilci federe hükümet (*Landesregierung*) tarafından, üyeler ise başkanın görüşü alındıktan sonra İçişleri Bakanlığı tarafından atanırlar. Federe Hukuk Sınavları Dairesinde görevlendirilecek kişilerin hukuk sınav dairelerinde görevlendirilebilecek kişilerden olmaları gerekir (§§ 48, 49 JAG NRW).

Bayern

Daha önce de ifade edildiği gibi, Bayern'de devlet sınavlarını yapma görevi Federe Hukuk Sınavları Dairesine aittir ve her bir devlet sınavı için ayrı bir sınav komisyonu oluşturulur. İkinci devlet sınavı komisyonu biri başkan olmak üzere altı üyeden oluşur. Komisyona Federe Hukuk Sınavları Dairesi Başkanı başkanlık eder. Üyelerden birinin yargı camiasından, ikisinin hukuk danışmanlığı mesleklerinden, kalan ikisinin de idare, vergi idaresi, idari yargı veya vergi yargısı alanlarından olması gerekir. Başkan dışındaki her bir üye için bir de vekil görevlendirilir (§ 59 JAPO Bayern). Bayern'de yapılan zorunlu alan sınavı için oluşturulan sınav komisyonu üyelerini atama yetkisi ve bu kişilerin bağımsızlığı hakkında yukarıda söylenenler ikinci devlet sınavı için oluşturulan sınav komisyonu üyeleri için de geçerlidir.

2. Sınava Kabul

Nordrhein-Westfalen

Federe yüksek mahkeme başkanı hazırlık hizmetinin 19. ayında ikinci devlet sınavına girecek hukukçu adaylarını Federe Hukuk Sınavları Dairesine bildirir. Hazırlık hizmeti tamamlandıktan sonra adayların dosyaları da Daireye gönderilir. İkinci devlet sınavına ilk kez girecek adaylarla daha önce başaramadıkları ikinci devlet sınavını ilk kez tekrar edecek adayların Federe Hukuk Sınavları Dairesi tarafından sınava kabul edilebilmeleri için, bu kişilerin Nordrhein-Westfalen’da hazırlık hizmetine alınmış olmaları şarttır. Adayların hazırlık hizmetinden çıkarıldıkları veya herhangi bir ödeme yapılmayacak şekilde adaylara izin verildiği hallerde sınav süreci de durdurulur. Adayların yeniden hazırlık hizmetine alınmaları ya da izin sürelerinin sona ermesi ile birlikte sınav süreci de kaldığı yerden işlemeye devam eder. Başka bir federe devlette ikinci devlet sınavına ilişkin işlemleri yürütülmekte olan adaylar Nordrhein-Westfalen’da bu sınava kabul edilmezler (§ 50 JAG NRW).

Bayern

Hukukçu adayları hazırlık hizmetinin bir avukatlık bürosunda geçirilen kısmının sonlarına doğru başlayan ikinci devlet sınavına katılmak zorundadırlar. Kişisel sebeplerle sınava katılmayan adaylar sınava girmiş ve sınavı başaramamış sayılırlar. Adayları ikinci devlet sınavının yazılı kısmına kabul etme yetkisi ilgili federe yüksek mahkeme başkanına aittir. İkinci devlet sınavının yazılı kısmının ortalaması en az 3,72 puan olan ve 4,00’in altında bir puan aldıkları yazılı sınav sayısı beşi geçmeyen adaylar ikinci devlet sınavının sözlü kısmına kabul edilirler. Bir ya da iki yazılı sınavdan muaf tutulan adayların sözlü sınava kabul edilebilmeleri için bunların 4,00’in altında bir puan aldıkları yazılı sınav sayısı beş yerine en çok dört olmak zorundadır. Sözlü sınava kabul edilebilmek için gerekli koşulları sağlamayan adaylar ikinci devlet sınavını başaramamış olurlar (§§ 61, 64 JAPO Bayern).

3. Sınavın Aşamaları, İçeriği ve Değerlendirilmesi

Nordrhein-Westfalen

İkinci devlet sınavı biri yazılı ve biri sözlü ve olmak üzere iki kısımdan oluşur. İlk önce sınavın yazılı kısmı gerçekleştirilir. Sınavın yazılı kısmı sekiz yazılı sınavdan oluşur. Yazılı sınavların asgari konusunu hazırlık hizmetindeki zorunlu servislerde verilen eğitim oluşturur. Yazılı sınavlardan dördü özel hukuka, ikisi ceza hukukuna, ikisi de idare hukukuna ilişkindir (§ 51 JAG NRW). Yazılı sınavlar hazırlık hizmetinin 21. ayında yapılır. Her bir yazılı sınav için adaylara günde beş saat süre verilir. Bedensel engelli adaylara talepleri halinde iki saate kadar ek süre verilebilir (§ 53 JAG NRW).

İkinci devlet sınavının sözlü kısmı bir dosya sunumu ile bir mülakattan oluşur. Dosya sunumu mülakattan önce gerçekleşir. Sunum yapılacak dosya adli yargıya, savcılıklar tarafından yürütülen işlere, iş yargısına, idari yargıya, idari uygulamalara ya da avukatlar tarafından yürütülen işlere ilişkin olabilir. Mülakat ise yargısal ve idari faaliyetlere ve hukuki danışmanlık hizmetlerine ilişkin olabilir. Mülakatın konusunu tüm eğitim faaliyetleri oluşturur (§ 51 JAG NRW).

Sınava girecek adayların bir bütün olarak hukuk sistemini, bu sistemin temelinde yatan hukuki değerleri ve sistemin kendi içindeki ilişkilerini kavramış olmaları beklenir. Ayrıca adayların şu konularda ve bunların Avrupa hukuku boyutları hakkında da yeterli bilgiye sahip olmaları beklenir: Federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavının konuları; trafik ve kamu hizmeti hukukunun ana hatları; medeni, ceza ve idari yargılama hukuku; ana hatlarıyla icra hukuku ve hukuk uygulama metotları. Adaylardan istenecek bilgi ve çalışmalar belirlenirken özellikle avukatların görev alanında kalıp hukuk danışmanlığına ilişkin olan ve kişilerin hukuki durumunu etkileyen konular uygun ölçüde dikkate alınır. Bunların dışında kalan konular yalnızca kavrama ve çalışma usulünün tespit edilmek istenmesi ve adaylardan detaylı bilgi istenmemesi şartlarıyla sınavın kapsamına dahil edilebilir (§ 52 JAG NRW).

Federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavı kapsamındaki yazılı sınavların değerlendirilmesi ve sınavın sözlü kısmı hakkında söylenenler kural olarak ikinci devlet sınavı kapsamındaki yazılı ve sözlü sınavlar için de geçerlidir (§§ 54, 55 JAG NRW).

Bayern

İkinci devlet sınavının yazılı kısmı dokuz yazılı sınavdan oluşur ve her gün bir yazılı sınav yapılır. Her bir yazılı sınavın süresi beş saattir. Yazılı sınavların konusunu özellikle hukuk hayatındaki pratik olaylar oluşturur. Yazılı sınavlardan dördü özel hukuka, ikisi ceza hukukuna, üçü de kamu hukukuna ilişkin olmalıdır. Özel hukuk ile ceza ve kamu hukukuna ilişkin sınavların kapsamına bunların usul boyutu da dahildir. Özel hukuk alanındaki sınavlardan en az biri iş hukukuna, kamu hukuku alanındaki sınavlardan en az biri de vergi hukukuna ilişkin olmalıdır. Yazılı sınavlarda Avrupa hukukuna da yoğunlaşılabılır. Ayrıca yazılı sınavlardan en az üçü hukuk danışmanlığı mesleklerinin ve kişilerin hukuki durumunu etkileyecek faaliyetlerde bulunan hukuk mesleklerinin faaliyetlerini konu edinmelidir (§ 62 JAPO Bayern). Yazılı sınavlar Bayern'in tüm sınav merkezlerinde aynı soru veya ödevlerden oluşur ve sınavlar eş zamanlı olarak gerçekleştirilir (§ 5 JAPO Bayern).

Sözlü sınav komisyonları dört üyeden oluşur. Üyelerden biri özel hukuk ve iş hukukunu, biri ceza hukukunu, biri kamu hukukunu ve biri de öğrencinin tercih ettiği meslek alanını temsil eder. Üyelerden biri başkanlık görevini icra eder. Sözlü sınavın süresi aday başına takriben 50 dakikadır. Bu sürenin

yaklaşık 15 dakikası tercih edilen meslek alanına ayrılır. Sözlü sınava aynı anda en çok beş aday alınabilir. Hukukçu adayları ve istisnai hallerde başka kişiler de sözlü sınava dinleyici olarak alınabilirler. Ancak sözlü sınavın sonucu adaylara dinleyicilerin yokluğunda bildirilir (§ 65 JAPO Bayern).

İkinci devlet sınavının konusunu zorunlu alanlar ve adaylarca belirlenen meslek alanı oluşturur. Ayrıca bunların sosyal, iktisadi, politik ve Avrupa hukukuna ilişkin temelleri de sınavın kapsamına dahildir. İkinci devlet sınavı açısından zorunlu alanlar federe devletçe yapılan zorunlu alan sınavı konularından, ayrıca özel hukuk ve iş hukuku, ceza hukuku ve kamu hukukunun mevzuatta zikredilen konularından oluşur. Bu alanların usul boyutu da zorunlu alanların kapsamına dahildir. Adayların ikinci devlet sınavında tercihte bulunabilecekleri meslek alanları şunlardır: Adliye, idare, avukatlık, iktisat, iş hukuku ve sosyal hukuk, uluslararası hukuk ve Avrupa hukuku, vergi hukuku (§ 58 JAPO Bayern).

Yazılı sınavların değerlendirilmesi süreci zorunlu alan sınavı kapsamındaki yazılı sınavların değerlendirilmesi sürecine benzemektedir (§ 64 JAPO Bayern). Sözlü sınavda her bir komisyon üyesinin temsil ettiği alan için adaylara ayrı bir not verilir. Adayların tercih ettikleri meslek alanına ilişkin not ikiye, diğer notlar bire çarpılır ve elde edilen sonuçlar toplanarak beşe bölünür. Bu şekilde adayların sözlü sınav notları belirlenir (§ 66 JAPO Bayern).

4. Sınavın Sonuçlandırılması

Nordrhein-Westfalen

İkinci devlet sınavının nihai notu belirlenirken yazılı sınavlar yüzde altmış, dosya sunumu yüzde on ve mülakat da yüzde otuz oranında göz önünde bulundurulur. Zorunlu alan sınavının sonuçlandırılması ile ilgili olarak yukarıda söylenenler kural olarak ikinci devlet sınavı için de geçerlidir. İkinci devlet sınavının sonuçlandırılması konusundaki bazı farklılıklar ise şunlardır: İkinci devlet sınavının yazılı kısmı sekiz yazılı sınavdan oluştuğu için, sınavın nihai sonucu hesaplanırken her bir yazılı sınavın yüzde 10'u değil, yüzde 7,5'i alınır. Sözlü sınav yapılmadan adayların ikinci devlet sınavından başarısız sayılabilmeleri için adayların dört yerine altı veya daha fazla yazılı sınavdan başarısız bir not almaları gerekir. Adayların üç yerine dört veya daha fazla yazılı sınav kağıdını teslim etmemeleri veya zamanında teslim etmemeleri halinde henüz sözlü sınav yapılmadan adayların ikinci devlet sınavından başarısız oldukları karar altına alınır. İki yerine en çok üç yazılı sınav kağıdını geçerli bir mazeretleri olmaksızın teslim etmemeleri veya zamanında teslim etmemeleri durumunda adayların ilgili sınav ya da sınavlardan sıfır puan aldıkları kabul edilir. Ayrıca adayların nihai notları en çok bir puan olmak üzere yukarı veya aşağı yönde değiştirilirken onların hazırlık hizmetindeki performansları da dikkate alınır (§ 56 JAG NRW).

Bayern

Sözlü sınavdan sonra sınav komisyonları adayların nihai notlarını tespit altına alırlar. İkinci devlet sınavının nihai notu nihai yazılı sınav notunun yüzde yetmiş ile nihai sözlü sınav notunun yüzde otuzundan oluşur. İkinci devlet sınavının nihai notunun 4,00'in altında kaldığı hallerde sınav başarılmamış olur (§§ 34, 67 JAPO Bayern).

5. Sınavın Tekrarı

Nordrhein-Westfalen

İkinci devlet sınavına ilk kez girip sınavı başaran adaylar notlarını yükseltmek amacıyla sınavı bir kez daha tekrar edebilirler. Bu durumda sınav bir bütün olarak tekrarlanır (§ 56a JAG NRW).

Sınava ilk kez girip sınavdan başarısız olan adaylar da sınava bir kez daha girebilirler. İkinci devlet sınavından başarısız olan adaylardan Kanunda zikredilenler yeniden hazırlık hizmetine alınabilirler. Adayların yeniden hazırlık hizmetine yönlendirilmesi durumunda bu süre en az üç, en çok beş ay olabilir. Zorunlu alan sınavının tekrarı ile ilgili olarak söylenenler kural olarak ikinci devlet sınavının tekrarı hakkında da geçerlidir (§§ 56, 57, 58 JAG NRW).

İkinci devlet sınavında iki kez başarısız olan adaylardan sınav tekrarını Nordrhein-Westfalen Federe Devleti'nde gerçekleştirenler talepte bulunmaları halinde Federe Hukuk Sınavları Dairesi başkanının kararıyla sınavı ikinci kez tekrar edebilirler. Başkanın sınavın bir daha tekrar edilmesine izin verebilmesi için adayların yeni sınavda başarılı olabilecekleri yönünde yeterli bir kanaatin mevcut olması gerekir. Sınavı ilk kez tekrar eden adaylar hakkında geçerli olan hususlar kural olarak sınavı ikinci kez tekrar edecek adaylar için de geçerlidir (§ 59 JAG NRW).

Bayern

İkinci devlet sınavına Bayern'de ilk kez girip sınavda başarılı olan adaylar sınavda aldıkları nihai notu yükseltmek amacıyla sınavı bir kez daha tekrarlayabilirler. Bu durumda sınav bir bütün olarak tekrar edilir (§§ 15, 71 JAPO Bayern).

İkinci devlet sınavını başaramayan adaylar da sınavı bir kez daha tekrarlayabilirler. Bu kişiler kural olarak altı aylık ilave bir hazırlık hizmetine alınırlar. İkinci devlet sınavına ikinci kez girecek kişiler ilave hazırlık hizmetinin tamamlanmasından hemen sonraki sınava girerler. İlave hazırlık hizmetine alınmayan ya da muhtelif sebeplerle hazırlık hizmetinden çıkarılan kişiler de ilave hazırlık hizmetini tamamlayan kişilerle aynı dönemde sınava girerler. İkinci devlet sınavı bir bütün olarak tekrar edilir. Tekrar girilen sınavda da başarılı olamayan adaylar bir daha hazırlık hizmetine alınmazlar (§ 70 JAPO Bayern).

Tekrar, yani ikinci kez girilen ikinci devlet sınavında da başarılı olamayan adaylar girdikleri iki sınavın birinden en az 3,00 puan almış olmaları şartıyla ikinci devlet sınavını ikinci kez tekrar edebilirler. Bu kişiler en geç ilk tekrardan sonraki üçüncü dönemde ikinci tekrar sınavına girmek zorundadırlar. Sınav bir bütün olarak tekrar edilir. Adaylar yeni bir hazırlık hizmetini tamamlasalar bile burada zikredilenlerin dışında bir daha ikinci devlet sınavına giremezler (§ 71 JAPO Bayern).

III. HUKUK ÖĞRENİMİNE VE SINAVLARINA İLİŞKİN BAZI İSTATİSTİKLER

Bu başlık altında Federal Adalet Dairesi (*Bundesamt für Justiz*)⁵¹ tarafından açıklanan hukuk mesleklerine giriş sınavlarına ve sürecine ilişkin bazı istatistiklere yer verilecektir. Bunlara yer verilmesinin amacı öğrenim süresine ve sınavlardaki başarı durumuna ilişkin bir fikir vermek ve aşağıda konu hakkında yapılacak bazı değerlendirmelere zemin hazırlamaktır. Bu nedenle burada istatistiklerin ayrıntılarına inilmeyecek, yalnızca 2018⁵² yılına ait olan ve tüm federal ülkeyi ilgilendiren bazı veriler kısaca aktarılacaktır.

A. Öğrenim Süresine İlişkin Veriler

Federe devletlerce yapılan zorunlu alan sınavına kabul edilen adayların öğrenim gördükleri dönem, yani yarıyıl sayısına ilişkin veriler şu şekildedir: Sınava kabul edilen 10.486 adaydan 206'sı (% 2,0) 4-6 dönem, 609'u (% 5,8) 7 dönem, 2.573'ü (% 24,5) 8 dönem, 1.483'ü (% 14,1) 9 dönem, 1.869'u (% 17,8) 10 dönem, 1.293'ü (% 12,3) 11 dönem, 988'i (% 9,4) 12 dönem, 609'u (% 5,8) 13 dönem, 314'ü (% 3,0) 14 dönem, 180'i (% 1,7) 15 dönem, 362'si (% 3,5) ise 16 veya daha fazla dönem öğrenim görmüştür. Öğrenim görülen toplam dönem sayısının ortalaması 10'dur.⁵³ Buradaki dönem sayısına sınav süreci dahil edilmemiştir.

Birinci sınavdan başarılı olan adayların birinci sınav süresi de dahil olmak üzere başarılı bir şekilde tamamladıkları dönem sayıları ise şöyledir: Birinci sınavdan başarılı olan 9.332 adaydan 32'si (% 0,3) 4-6 dönem, 95'i (% 1,0) 7 dönem, 334'ü (% 3,6) 8 dönem, 1.004'ü (% 10,8) 9 dönem, 2.165'i (% 23,2) 10 dönem, 1.704'ü (% 18,3) 11 dönem, 1.488'i (% 15,9) 12 dönem, 886'sı (% 9,5) 13 dönem, 684'ü (% 7,3) 14 dönem, 351'i (% 3,8) 15 dönem, 589'u (% 6,3) 16 veya daha fazla dönem öğrenim görmüştür. Öğrenim görülen toplam dönem sayısının ortalaması 11'dir.

⁵¹ Bkz. <https://www.bundesjustizamt.de/>.

⁵² Federal Adalet Dairesinin açıklamasına göre 2019 yılına ait verilerin yayımlanması Corona Salgını nedeniyle gecikmiştir. Bkz. dipnot 51.

⁵³ İstatistiklerin ait olduğu dönemdeki hukuki düzenlemelere göre öğrenim süresi kural olarak dört yıldır. Bkz. dipnot 8.

B. Sınavlardaki Başarı Oranlarına İlişkin Veriler

Federe devletlerce yapılan zorunlu alan sınavına 14.653 aday katılmış, bunlardan 10.559 kişi (% 72,1) sınavı başarmış, 4.094 kişi (% 27,9) ise sınavdan başarısız olmuştur. Sınavdan başarısız olan adaylardan kesin, yani nihai bir şekilde başarısız olanların sayısı 702'dir (% 4,8). Zorunlu alan sınavına katılan kişilerden 4.789'u (% 32,7) sınava serbest deneme usulüyle başvurmuş, bu kişilerden 3.768'i (% 78,7) başarılı, 1.018'i (% 21,3) ise başarısız olmuştur.⁵⁴

Üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavına 9.683 kişi katılmış, bunlardan 9.313 kişi (% 96,2) sınavı başarmış, 370 kişi (% 3,8) ise sınavı başaramamıştır. Sınavı başaramayan adaylardan 43'ü (% 0,4) sınavdan kesin bir şekilde başarısız olmuştur.

İkinci devlet sınavına 8974 kişi girmiş, bunlardan 7.829 kişi (% 87,2) sınavı başarmış, 1.145 kişi (% 12,8) ise sınavdan başarısız olmuştur. Bu dönemde sınav tekrarı yapan 953 kişiden 284'ü (% 3,2) yeniden başarısız olmuştur.

C. Sınavlardaki Başarı Derecelerine İlişkin Veriler

Federe devletlerce yapılan zorunlu alan sınavından başarılı olan 10.559 kişiden 18'i (% 0,2) çok iyi, 385'i (% 3,6) iyi, 2.072'si (% 19,6) orta üstü, 4.294'ü (% 40,7) orta, 3.790'ı (% 35,9) yeterli not derecesi ile başarı sağlamıştır.⁵⁵

Üniversitelerce yapılan seçmeli ders sınavından başarılı olan 9.313 adaydan 558'i (% 6,0) çok iyi, 1.978'i (% 21,2) iyi, 3.253'ü (% 34,9) orta üstü, 2.513'ü (% 27,0) orta, 1.011'i (% 10,9) yeterli not derecesine sahip olmuştur.⁵⁵

Zorunlu alan sınavı ile seçmeli alan sınavından oluşan birinci sınavda başarılı olan 9.338 adaydan 24'ü (% 0,3) çok iyi, 574'ü (% 6,1) iyi, 2.648'i (% 28,4) orta üstü, 4.342'si (% 46,5) orta, 1.750'si (% 18,7) ise yeterli not derecesini almıştır.

İkinci devlet sınavından başarılı olan 7.829 adaydan 9'u (% 0,1) çok iyi, 183'ü (% 2,3) iyi, 1.561'i (% 19,9) orta üstü, 3.622'si (% 46,3) orta ve 2.454'ü (% 31,3) yeterli not derecesini elde etmişlerdir.⁵⁵

IV. SİSTEM HAKKINDA BAZI DEĞERLENDİRMELER

Hukuk mesleklerine giriş şart ve usullerine ilişkin Alman sistemi çok farklı açılardan değerlendirmeye tabi tutulabilir. Burada ayrıntılara inilmemek ve

⁵⁴ Verilerden de anlaşılacağı üzere, zorunlu alan sınavına serbest deneme usulüyle başvuran adaylardan başarılı ve başarısız olanların toplamı 4.786'dır. Geriye kalan 3 kişinin durumu hakkında istatistiklerde herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Ancak istatistiklere göre bu fark Schleswig-Holstein Federe Devleti'ndeki verilerden kaynaklanmaktadır.

⁵⁵ Buradaki yüzdeler her bir not derecesiyle başarılı olan aday sayısının toplam başarılı aday sayısı içindeki yeri tespit edilmek ve Federal Adalet Dairesinin sair hesap usulü de gözetilmek suretiyle tarafımca hesaplanmıştır. Not dereceleri için bkz. dipnot 14.

yalnızca sistemin belirleyici özellikleri esas alınmak suretiyle konu hakkında bazı değerlendirmelere yer verilecektir.

A. Federal Yapının Konu Üzerindeki Yansıması Yönünden

Hukuk mesleklerine giriş usulüne ilişkin Alman hukukundaki düzenlemelerin temel özelliklerinden biri federal devlet yapısının doğal olarak bu konuya da yansımış olmasıdır. Bilindiği üzere, merkezden yönetimin esas alındığı sistemlerde tüm kamu hizmetleri tek bir devlet tüzel kişiliği tarafından ve tek elden yürütülür. Buna karşın yerinden yönetim usulünde ya da adem-i merkezi sistemlerde birden çok kamu tüzel kişisi mevcuttur ve bu kamu tüzel kişileri muhtelif kamu hizmetlerinin yürütülmesine katılırlar. Yerinden yönetim yetki derecesi bakımından kendi içinde siyasi ve idari yerinden yönetim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İdari yerinden yönetimde⁵⁶ tek bir devlet tüzel kişiliği söz konusudur ve devlet dışındaki kamu tüzel kişileri yalnızca idari kamu hizmetlerini yürütmekle görevlendirilmektedir. Oysa siyasi yerinden yönetimde tek bir devlet tüzel kişiliği değil, aynı anda birden çok devletten oluşan çoklu bir devlet sistemi söz konusudur. Bu sistemde farklı kamu tüzel kişiliklerine sahip olan devletlerden her biri hem yasama hem yürütme hem de yargı alanlarında kamu hizmetlerini yürütme görev ve yetkisi ile donatılmıştır.⁵⁷ Ülkemizde olduğu gibi idari yerinden yönetimin uygulama alanı bulduğu ülkelerde farklı kamu tüzel kişileri bir konuda farklı düzenlemeler yapabilirler, örneğin her üniversite kendisi için bağlayıcı olan mevzuat hükümlerine riayet etmek koşuluyla öğrenim sürecini farklı şekillerde düzenleyebilir. Almanya Federal Cumhuriyeti'nde olduğu gibi, siyasi yerinden yönetimin uygulandığı ülkelerde ise bu farklılık kural olarak çok daha güçlüdür. Alman hukukunun konu ile ilgili düzenlemelerine bakıldığında, hukuk mesleklerine giriş usulü konusunda federal bir çerçeve çizildiği ve bu çerçeve içinde kalmak koşuluyla ayrıntıların düzenlenmesi işinin federe devletlere bırakıldığı görülmektedir. Bu şekilde on altı federe devletten her biri, federal çerçeve içinde kalmak kaydıyla, hukuk mesleklerine giriş şart ve usullerini farklı olarak düzenleyebilmekte, böylece federal ülke içerisinde farklı uygulamalar ortaya çıkmaktadır.

Almanya'nın farklı federe devletlerinde farklı düzenleme ve uygulamalara yer verilmesinin olumlu ve olumsuz bazı yönlerinden söz edilebilir. Kanaatime göre bu noktada Alman sistemine getirilebilecek eleştirilerin başında sistemi tanıma ve takip etme güçlüğü gelir. Gerçekten de hukuk mesleklerine giriş şart ve usulleri konusunda tüm federe devletlerdeki uygulamaları kapsayacak şekilde

⁵⁶ Türkiye'de yalnızca idari yerinden yönetim usulü benimsendiği için, bu usul doğrudan "yerinden yönetim" olarak da anılmaktadır. Örnek olarak Bkz. Gözler, İdare Hukuku, Cilt I, s. 176 vd.

⁵⁷ Onar, İdare Hukukunun Umumi Esasları, II. Cilt, s. 589 vd., 610 vd.; Akyılmaz / Sezginer / Kaya, Türk İdare Hukuku, s. 146 vd., 150 vd.; Gözler, İdare Hukuku, Cilt I, s. 169 vd., 176 vd.

ayrıntılı bir inceleme yapmak veya konunun ayrıntılarına vakıf olmak oldukça güçtür. Ayrıca tüm federe devletlerin düzenleme yetkisine sahip olmaları nedeniyle konunun nisbeten hızlı bir şekilde değiştiğinden de söz edilebilir.⁵⁸ Bu durum konunun yalnızca ülke dışından takibini güçleştirmemekte, aynı zamanda ülke içinde de bir federe devletteki hukukçu adaylarının farklı bir federe devletteki usul ve uygulamalardan habersiz olmaları ile sonuçlanabilmektedir. Durum bu olmakla birlikte kanaatime göre bunu büyük bir olumsuzluk olarak görmemek gerekir. Zira ülkemizde de sözgelimi yükseköğretim ve imar uygulamalarının ayrıntıları konularında farklı üniversiteler ve mahalli idareler arasında farklı uygulamalara rastlanabilmektedir ve tüm bu farklılıkları aynı anda bilmek neredeyse imkansızdır. Dolayısıyla burada önemli olan, Alman hukuk mesleklerine giriş usulünün tüm ayrıntılarını bilmek değil, konunun temel özelliklerinden ve özellikle de federal çerçeveden haberdar olmaktır.

Yerinden yönetim usulünün genel olarak demokratik ilkelere daha uygun olduğu kabul edilmektedir.⁵⁹ Bu hususun Alman hukuku açısından da geçerli olduğu, yani hukuk mesleklerine giriş şart ve usulleri konusunda federe devletler arasındaki farklılıkların demokrasi ilkesinin bir gereği olduğu söylenebilir. Zira her bir federe devlet federal çerçeve içinde kalmak koşuluyla kendi halkının ihtiyaç veya taleplerini dikkate almaktadır. Bu açıdan bakıldığında federe devletler arasında farklı uygulamaların bulunması olumsuz değil, olumlu bir durumdur.

Yerinden yönetim usulünde farklı uygulamaların söz konusu olması bir olumsuzluk olarak kabul edilmese bile, bu farklılıkların kabul edilebilir bir seviyeyi aşması kişileri olumsuz yönde etkileyebilir ve hukuka olan güven duygusunu zedeleyebilir. Sözgelimi bir federe devletteki usul veya başarının diğer bir federe devlette kabul edilmemesi veya tanınmaması kişilerin mesleklerini serbestçe icra etmelerine engel oluşturabilir.⁶⁰ Konuya yakından bakıldığında, Alman hukukunda bu tür olumsuzlukların önüne geçen düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Örneğin Alman Hakimler Kanunu'nun 5a maddesinin birinci fıkrası hukuk öğreniminin en az iki yıllık kısmının bu Kanunun uygulama alanı bulduğu yerlerdeki, yani herhangi bir federe devletteki bir üniversitede gerçekleşmiş olması gerektiğini öngörmüştür. Aynı Kanunun 6. maddesi de bir federe devletteki sınav ve hazırlık hizmetinin diğer federe devletlerde de geçerli olduğunu ve herhangi bir federe devlette hakimlik yapma yeterliliğini elde eden kişilerin tüm federal devlette hakimlik yapabileceklerini hüküm altına almıştır.

⁵⁸ Örnek olarak bkz. dipnot 29 ve 30.

⁵⁹ Onar, İdare Hukukunun Umumi Esasları, II. Cilt, s. 619 vd.; Gözler, İdare Hukuku, Cilt I, s. 186 vd.; Akyılmaz / Sezginer / Kaya, Türk İdare Hukuku, s. 153.

⁶⁰ Mesleğin serbestçe seçimi ve icrası özgürlüğü hakkında bkz. Jarass, in: Jarass / Pieroth, Grundgesetz, Art. 12, Rn. 9 ff.

B. Tek Tip Hukukçu Yetiştirme Usulü Yönünden

Alman Hakimler Kanunu esasen hakimlik mesleğine giriş şart ve usullerini düzenlemiştir. Ancak konuyla ilgili diğer federal düzenlemeler avukatlık, noterlik ve savcılık mesleklerinde çalışabilmek için de hakim olarak çalışabilmek yeterliliğine sahip olunması gerektiğini hüküm altına almışlardır. Bu nedenle sayılan diğer hukuk mesleklerini icra edebilmek için de hakimlik mesleğine giriş için öngörülmüş olan süreçten başarılı bir şekilde geçmek gerekir. Başka bir ifadeyle, hukukçu adayları her bir hukuk mesleği için ayrı bir süreçten değil, tek ve ortak bir mesleğe giriş sürecinden geçerler. Bu süreci başarıyla tamamlayan adaylar hakim, savcı, avukat ve noter gibi hukuk mesleklerinden birini tercih etme ve bu mesleklerde çalışma imkanına sahip olurlar.⁶¹ Bu sistem tek tip hukukçu (*Einheitsjurist*) sistemi veya modeli olarak adlandırılmaktadır.

Tek tip hukukçu sisteminin olumlu ve olumsuz yanlarından söz edilebilir. Mesela belli bir hukuk mesleğini icra etmek isteyen kişiler çalışmak istedikleri meslek için gerekli olmayan niteliklere sahip olmak ve çalışmak istemedikleri meslekler için öngörülmüş olan süreçlerden geçmek istemeyebilirler. Bu açıdan bakıldığında tek tip hukukçu sisteminin bazı hukukçu adayları için zaman kaybı anlamına geldiği savunulabilir. Zaten Alman hukukunda bu sisteme getirilen eleştirilerden önemli biri de sistemin uzun zaman almasıdır.⁶² Ancak olaya tersinden bakmak da mümkündür. Gerçekten de her mesleğe giriş şart ve usullerinin farklı olduğu hallerde meslek değişikliği yapmak isteyen kişiler daha fazla zaman harcamak zorunda kalabilirler. Bu açıdan bakıldığında sistemin mutlak anlamda uzun zaman alan bir sistem olarak kabul edilemeyeceği sonucuna da ulaşılabilir.

Hukuk meslekleri karşılıklı olarak birbirlerini desteklerler. Sözelimi avukatlık için alınan bir eğitim hakimlik mesleğine, hakimlik mesleğine yönelik olarak alınan bir eğitim de savcılık veya noterlik mesleklerine katkı sunar. Dolayısıyla tek tip hukukçu sistemi hukuk mesleklerinin bir bütün olarak ele alınmasını ve adayların tüm bu mesleklerin icrası konusunda bilgi sahibi olmalarını sağlar.⁶³ Bu nedenle sistemin meslek seçimini olumlu yönde etkilemesi de mümkündür. Meslek seçimi konusunda kararsız olan hukukçu adaylarının tek tip hukukçu sistemi yoluyla tüm hukuk meslekleri hakkında bilgi sahibi olmaları, onların meslek tercihinde bulunmalarını kolaylaştıracaktır.

Tek tip hukukçu yetiştirilmesi hukuk mesleklerinin saygınlığına ve farklı

⁶¹ Schmidt-Räntsch / Schmidt-Räntsch, Deutsches Richtergesetz, Vorbemerkung vor §§ 5 ff., Rn. 14.

⁶² Schmidt-Räntsch / Schmidt-Räntsch, Deutsches Richtergesetz, Vorbemerkung vor §§ 5 ff., Rn. 16; Kuhne, Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi, s. 139; Oğuz, Karşılaştırmalı Hukuk, s. 207. Sisteme yöneltilen eleştiriler için bkz. Breidenbach, Eine neue Juristenausbildung, 2020, s. 2862 vd.

⁶³ Aynı yönde: Sert-Çelik, Almanya'da Hukuk Eğitimi ve Stajyerlik, s. 346

mesleklere mensup hukukçuların mesleklerini özgüven içinde icra etmelerine de katkı sunar. Bu sistem bazı meslek mensuplarının diğer bazı meslek mensuplarına göre tabiri caizse “daha iyi” veya “daha zorlu” bir süreçten geçtikleri, diğer bazı meslek mensuplarının ise “daha kolay” bir şekilde mesleğe başladıkları şeklindeki muhtemel iddia veya düşüncelerin önüne geçer ve bu şekilde hukukçular arasında ayırım yapılmasına da engel olur.⁶⁴

C. Üniversite Öğrenimi ile Sınavlarının Mesleğe Giriş Sürecindeki Yeri Yönünden

Üniversite öğreniminin ve üniversitelerce gerçekleştirilen sınavların etkili ve hak ettikleri değere sahip olabilmeleri için, bunların mesleğe giriş sürecinde dikkate alınmaları ve bu sürece olumlu yönde katkı sunmaları şarttır. Aksi takdirde öğrenciler bunlara gereği gibi önem vermezler. Bu da öğrenimin kalitesinin düşmesine sebebiyet verir ve bir mesleğe hazırlık sürecindeki kişileri farklı öğrenim alternatiflerine yönelmeye iter. Almanya’da hukuk mesleklerine giriş sürecine bakıldığında, üniversitelerce gerçekleştirilen öğretim ve sınavların bu süreçte yeterli ölçüde dikkate alındığı görülmektedir. Alman Hakimler Kanunu’nun 5a maddesinin üçüncü fıkrası ile 5d maddesinin birinci fıkrasında hukuk öğreniminin ve mesleğe giriş sürecindeki sınavların aynı hedef ve nitelikleri dikkate alacakları hüküm altına alınmıştır. Bu hükümlerin bir gereği olarak mesleğe giriş sürecindeki sınavlar hukuk öğrenimi sırasında öğrencilere kazandırılması gereken nitelikler dikkate alınarak hazırlanmaktadır. Ayrıca üniversitelerce yapılan seçmeli alan sınavı birinci sınavın nihai notuna yüzde otuz oranında etki etmektedir. Bu da sistemin hukuk öğrenimine gereken değeri ve saygınlığı verdiği anlamına gelmektedir.

D. Sınavlara Giriş Hakkının Sınırlandırılmış Olması Yönünden

Almanya’da hukuk mesleklerine giriş sürecinin önemli bir özelliği de bu süreç kapsamında yapılan sınavlara giriş hakkının sınırlandırılmış olması ve sınırlı sayıdaki denemelerin birinde sınavlardan birini geçemeyen adayların, yeni bir hukuk öğrenimi yoluyla da olsa bir daha sınavlara girememeleridir. Yukarıda da görüldüğü üzere, federe devletlerce gerçekleştirilen sınavlara kural olarak yalnızca iki kez girilebilmekte, bu sayı bazı hallerde üçe çıkabilmektedir. Sınavlardan başarılı olamayan adaylar hukuk mesleklerinde çalışma imkanını geri dönülmez bir şekilde kaybetmektedirler. Bu açıdan bakıldığında sistem “acımasız” bir sistem görüntüsü vermektedir. Öyle ki, henüz hukuk öğrenimi sırasında öğrencilerin önemli bir kısmının okuldan ayrıldığı ifade edilmektedir.⁶⁵ Bayern’de zorunlu alan sınavına ilk kez girip

⁶⁴ Groß, Legal Education Quality Management State Examination, s. 350.

⁶⁵ Kuhne 2003 yılında üniversite öğrenimi sırasında neredeyse % 50’lik bir okuldan ayrılma oranının söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Kuhne, Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun

de sınavdan başarısız olan adayların bir kısmının sınav tekrarı için başvuruda bile bulunmadığı ve bu kişilerin sayısının toplam aday sayısının yaklaşık olarak yüzde 4 ila 6'sı kadar olduğu aktarılmaktadır.⁶⁶ Adayların sınavlara giriş haklarının sınırlandırılmış olması ayrıca, adayların sınavlara hazırlık için daha fazla zaman ayırmalarına, bu da öğrenim ve mesleğe giriş süreçlerinin uzamasına ve hukuk mesleklerinde çalışma ehliyetini elde eden kişilerin yaş ortalamasının yükselmesine sebebiyet vermektedir. Nordrhein-Westfalen Federe Devleti'ne ait istatistikler 2019 yılında zorunlu alan sınavının sözlü kısmına katılan adayların yaş ortalamasının 25, 2020 yılında hazırlık hizmetine devam eden 1731 hukukçu adayının yaş ortalamasının ise 29 yıl 10 ay olduğunu göstermektedir.⁶⁷

Sınavlara giriş hakkının sınırlandırılmasının olumlu yönlerinden de söz etmek mümkündür. Bu durum hukukçu adaylarının çok daha dikkatli hareket etmeleri ve mesleki açıdan daha donanımlı olmaları, yani hukukçu kalitesinin artması sonucunu doğurmaktadır.⁶⁸ Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, adayların sınavlardaki başarısı sıfır ila on sekiz arasındaki puanlarla ve yedi farklı not derecesi ile değerlendirilmektedir. Sınavlardan başarılı olmak için en az dört puan almak ve en kötü iki not derecesinin dışında kalan beş not derecesinden birini elde etmek yeterlidir.⁶⁹ Sınavların başarılması koşullarına ilişkin bu bilgilerden ve yukarıda yer verilen istatistiklerden hareketle sınavlara katılıp da kesin bir şekilde başarısız olan aday sayısının çok da yüksek olmadığı söylenebilir.

E. Öğretim ve Sınav İşlerinin Farklı Makamlarca Yürütülmesi Yönünden

Hukuk mesleklerinde çalışabilmek için iki aşamalı bir sınav sürecindeki üç farklı sınavda başarı sağlamak gerekir. Bu sınavlardan en önemli ikisi federece devletlerce yapılan sınavlardır. Bu durum adayların başarılarının esas itibarıyla üniversitelerce değil de federe devletlerce ölçüldüğü, yani öğretim hizmetini sunan ve başarıyı ölçen makamların farklı makamlar olduğu anlamına gelmektedir. Başarının öğretimi gerçekleştiren kurumlarca ölçülmesi halinde, bu kurumlar kendi sundukları öğretimi esas alarak bir değerlendirme yapabilirler. Öğretim hizmetinin eksik veya dar kapsamlı bir şekilde sunulduğu, dolayısıyla gereği gibi sunulmadığı hallerde, bu durum sınavlara ve değerlendirme sürecine de yansiyabilir ve öğretim kalitesinin düşmesi sonucunu doğurabilir. Sınavların ve değerlendirmenin farklı makamlarca

Eğitimi, s. 138.

⁶⁶ Bericht des Bayerischen Landesjustizprüfungsamtes für das Jahr 2020, s. 3, bkz. <https://www.justiz.bayern.de/landesjustizpruefungsamt/jahresberichte/>.

⁶⁷ Bkz. https://www.justiz.nrw.de/Gerichte_Behoerden/landesjustizpruefungsamt/statistiken/.

⁶⁸ Bkz. Groß, Legal Education Quality Management State Examination, s. 350 vd.

⁶⁹ Bkz. dipnot 14.

yapılması durumunda ise, öğretim hizmetindeki eksiklikler değerlendirmede dikkate alınmayacak, bu da öğrencileri öğretim kurumlarını zorlamaya ve öğretim kurumlarını da daha nitelikli bir öğretim hizmeti sunmaya itecektir. İşte Alman hukuk mesleklerine giriş sisteminin güçlü bir yönü de adayların hukuk mesleklerinde çalışma yeterliliğine sahip olup olmadıklarının öğretim kurumlarınca değil de başka makamlarca ölçülmesidir. Bu durum öğretim ve hukukçu kalitesine olumlu yönde etki etmektedir.

SONUÇ

Almanya Federal Cumhuriyeti'nde hukuk mesleklerine giriş şart ve usulleri konusundaki temel düzenleme federal bir kanun olan Alman Hakimler Kanunu'dur. Alman Hakimler Kanunu'nun federe hukuki düzenlemelere bıraktığı alanlar ise federe devletlerin kendi mevzuatı ile düzenlenmiştir. Alman Hakimler Kanunu'nun konu hakkında çizdiği genel çerçevenin federe devletler açısından bağlayıcı olması nedeniyle tüm federe devletlerde uygulanan sistem bu genel çerçeveye uygundur, dolayısıyla bu konularda tüm federe devletlerdeki uygulama aynı yöndedir. Ancak Alman Hakimler Kanunu'nda düzenlenmeyip federe hukuk kuralları ile düzenlenen konularda farklı federe devletler arasında farklı uygulamalara rastlanmaktadır.

Almanya Federal Cumhuriyeti'nde hakim, savcı, avukat veya noter olarak çalışabilmek için hukuk öğrenimi, hazırlık hizmeti ve sınavlardan oluşan ortak bir sürecin başarıyla tamamlanmış olması gerekir. Yani hukuk mesleklerinde çalışmak isteyen kişilerin sahip olmaları gereken özellikler aynıdır. Mesleğe giriş sürecine ilişkin istatistiklere bakıldığında, bu sürecin zorlu bir süreç olduğu görülmektedir. Sürecin zorluğunun en önemli sebeplerinden biri de sınavlara giriş hakkının sınırlandırılmış olması ve sınırlı sayıdaki denemelerin birinde iki aşamalı sınavlardan birini başaramayan adayların yeni bir hukuk öğrenimi yoluyla da olsa bir daha sınavlara girememeleri ve hukuk mesleklerinde çalışamamalarıdır. Ancak sistem zorlu bir sürece sahip olsa da bu zorluğun hukukçu kalitesine olumlu olarak yansıdığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Akyılmaz, Bahtiyar / Sezginer, Murat / Kaya, Cemil: Türk İdare Hukuku, 12. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2020.

Alpmann-Pieper, Annegerd / Alpmann, Josef A. / Krüger, Rolf / Wüstenbecker, Horst: Alpmann Brockhaus Studienlexikon Recht, 3. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2010.

Ansay, Tuğrul: Amerika Birleşik Devletlerinde ve Federal Almanya'da Hukuk Öğretimi, Hukuk Öğretimi Sempozyumu, 13 - 14 Mayıs 1993 (Editör: Adnan Güriz), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 497, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1993, s. 15-34.

Bayerische Staatskanzlei: <https://www.gesetze-bayern.de/> (Son Erişim Tarihi: 17.05.2021).

Bayerische Staatsregierung: <https://www.bayern.de/> (Son Erişim Tarihi: 17.05.2021).

Bilgin, Akgün: Almanya'da Hukuk Eğitimi ve Yargı Örgütü, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018.

Breidenbach, Stephan: Eine neue Juristenausbildung, NJW 2020, s. 2862-2868.

Bundesamt für Justiz: <https://www.bundesjustizamt.de/> (Son Erişim Tarihi: 17.05.2021).

Bundesgesetzblatt: <https://www.bgbl.de/> (Erişim Tarihi: 11.03.2021).

Degenhart, Christoph: Kommentierung zu Art. 74 GG, in: Sachs, Michael (Hrsg.), Grundgesetz Kommentar, 7. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2014.

Degenhart, Christoph: Staatsrecht I, Staatsorganisationsrecht, Mit Bezügen zum Europarecht, 34. Auflage, C. F. Müller, Heidelberg 2018.

Duden, Wörterbuch: <https://www.duden.de/> (Erişim Tarihi: 02.03.2021).

Fastenrath, Ulrich: Grenzen der Gesetzgebungszuständigkeit des Bundes für die Juristenausbildung, BayVBl. 1985, S. 423-429.

Gözler, Kemal: İdare Hukuku, Cilt I, 3. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2019.

Groß, Martin: Legal Education Quality Management State Examination, 21. Yüzyılda Hukuk Eğitimi Uluslararası Konferansı, İstanbul 4-5 Mayıs 2014 ve Ankara 6-7 Mayıs 2014, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 293, Ankara 2015, s. 321-356.

Ipsen, Jörg: Staatsrecht I, Staatsorganisationsrecht, 24. Auflage, Verlag Franz Vahlen, München 2012.

Jarass, Hans D.: Kommentierung zu Art. 12, in: Jarass, Hans D. / Pieroth, Bodo, Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Kommentar, 14. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2016.

Justiz in Bayern: <https://www.justiz.bayern.de/> (Son Erişim Tarihi: 17.05.2021).

Justiz-Online, Justizportal Nordrhein-Westfalen: <https://www.justiz.nrw.de/> (Son Erişim Tarihi: 17.05.2021).

Karasu, Rauf: Türkiye ve Almanya'da Hukuk Eğitimi - Diplomaların Denkliği, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XX, Ocak 2016, Sayı: 1, s. 3-26.

Kaya Aydın, Yasemin: Dünya'da ve Türkiye'de Avukatlık Stajı ve Stajyer Avukatların Sorunları, Hukuk Gündemi Dergisi, Bahar 2009, Sayı: 10, s. 54-65.

Kuhne, Hans Heiner: (Toplantı konuşmaları), Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi, Uluslararası Toplantı, Ankara 9-10-11 Ocak 2003, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 59, Ankara 2004, s. 137-139.

Kurt Konca, Nesibe: Hakim Yardımcılığı Kurumu ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, Seta Yayınları, İstanbul 2016.

Landtag NRW: <https://www.landtag.nrw.de/> (Erişim Tarihi: 17.05.2021).

Langenscheidt, Online-Wörterbuch: <https://www.langenscheidt.com/> (Erişim Tarihi: 02.03.2021).

Lexas, Geographie: <https://www.lexas.de/> (Erişim Tarihi: 11.03.2021).

Ludwig-Maximilians-Universität (LMU) München: <https://www.lmu.de/de/> (Erişim Tarihi: 24.05.2021).

Maurer, Hartmut: Staatsrecht I, Grundlagen - Staatsorgane - Staatsfunktionen, 6. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2010.

Ministerium des Innern des Landes Nordrhein-Westfalen: <https://recht.nrw.de/> (Son Erişim Tarihi: 17.05.2021).

Muratoğlu, Tahir: Almanya Federal Cumhuriyeti'nde Devlet Yapılanması, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Yıl: 2014, Sayı: 2, s. 291-366.

Oğuz, Arzu: Karşılaştırmalı Hukuk, Yetkin Yayınları, Ankara 2003.

Onar, Sıddık Sami: İdare Hukukunun Umumî Esasları, II. Cilt, 3. Bası, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1966.

Pieroth, Bodo: Kommentierung zu Art. 31 und 74, in: Jarass, Hans D. / Pieroth, Bodo, Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Kommentar, 14. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2016.

Schmidt-Räntsch, Günther/Schmidt-Räntsch, Jürgen: Deutsches Richtergesetz, Richterwahlgesetz, Kommentar, 6. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2009.

Sert-Çelik, Çiğdem: Almanya'da Hukuk Eğitimi ve Stajyerlik, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl: 17, Sayı: 54, Eylül - Ekim 2004, s. 339-346.

Staats, Johann-Friedrich: Deutsches Richtergesetz, 1. Auflage, 2012, Beck-Online (Erişim Tarihi: 02.10.2020).

Westfälische Wilhelms-Universität (WWU) Münster: <https://www.uni-muenster.de/de/> (Erişim Tarihi: 24.05.2021).

Wikipedia, Die freie Enzyklopädie: <https://de.wikipedia.org/> (Erişim Tarihi: 11.03.2021).

KISALTMALAR

%	yüzde
§	Paragraph (Kanunların madde numaralarını belirtmek için kullanılır.)
§§	Paragraphen (Birden çok madde numarasını belirtmek için kullanılır.)
Abs.	Absatz (fıkra)
Art.	Artikel (Federal Anayasa'nın ve diğer bir kısım mevzuatın madde numaralarını belirtmek için kullanılır.)
BayVBl.	Bayerische Verwaltungsblätter (bir hukuk dergisi)
bkz.	bakınız
BVerfG	Bundesverfassungsgericht (Federal Anayasa Mahkemesi)
BVerfGE	Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts (Alman Federal Anayasa Mahkemesi kararları)
DRiG	Deutsches Richtergesetz (Alman Hakimler Kanunu)
f.	ve takip eden
ff.	ve takip edenler
GG	Grundgesetz (Almanya Federal Anayasası)
Hrsg.	Herausgeber (editör)
JAG	Juristenausbildungsgesetz (Hukukçu Eğitimi Kanunu)
JAPO	Ausbildungs- und Prüfungsordnung für Juristen (Hukukçuların Eğitim ve Sınav İşleri Hakkında Kararname)
m.	madde
NJW	Neue Juristische Wochenschrift (bir hukuk dergisi)
Nr.	Nummer (numara)
NRW	Nordrhein-Westfalen (Almanya Federal Cumhuriyeti'nde bir federe devlet)
Rn.	Randnummer (kenar numarası)
s.	sayfa
S.	Seite (sayfa)
SiGJurVD	Gesetz zur Sicherung des juristischen Vorbereitungsdienstes (Hukuk Hazırlık Hizmetinin Teminat Altına Alınması Hakkında Kanun)
vd.	ve devamı

